

Univerzita Karlova v Praze
3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA

Ústav zdraví dětí a mládeže

Kateřina Hrbková

Práva a potřeby dětí mladšího školního věku

The Rights and The Needs of Younger Pupilage Children

Diplomová práce

Praha, srpen 2010

Autor práce: Kateřina Hrbková

Studijní program: Všeobecné lékařství

Vedoucí práce: **MUDr. Eva Vaníčková, CSc.**

Pracoviště vedoucího práce: **Ústav zdraví dětí a mládeže 3. LF UK**

Datum a rok obhajoby: 1. 9. 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a použila výhradně uvedené citované prameny, literaturu a další odborné zdroje. Současně dávám svolení k tomu, aby má diplomová práce byla používána ke studijním účelům.

Prohlašuji, že odevzdaná tištěná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do Studijního informačního systému – SIS 3.LF UK jsou totožné.

V Praze dne 25. 8. 2010

Kateřina Hrbková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala MUDr. Evě Vaníčkové, CSc. za vedení práce a cenné rady. Dále chci poděkovat PhDr. Janu Vávrovi za pomoc při statistickém zpracování výsledků.

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	TEORETICKÁ ČÁST	7
2.1	MEZINÁRODNÍ DOHODY O PRÁVECH DÍTĚTE	7
2.2	FÁZE VÝVOJE DÍTĚTE – SOCIALIZAČNÍ PROCES	8
2.2.1	<i>Prenatální období</i>	8
2.2.2	<i>Novorozenec</i>	8
2.2.3	<i>Kojenecké období</i>	9
2.2.4	<i>Období batolete</i>	10
2.2.5	<i>Předškolní věk</i>	11
2.2.6	<i>Školní věk</i>	12
2.2.7	<i>Věk mladistvý (adolescence)</i>	16
2.3	ZÁKLADNÍ POTŘEBY DÍTĚTE	17
2.3.1	<i>Základní biologické potřeby</i>	17
2.3.2	<i>Základní psychické potřeby</i>	18
2.3.3	<i>Základní sociální potřeby</i>	19
2.3.4	<i>Základní vývojové potřeby</i>	19
2.4	VOLNÝ ČAS	20
2.5	VOLNÝ ČAS, DĚTI A RODINA	22
3	VÝZKUMNÁ ČÁST	24
3.1	CÍL PRÁCE	24
3.2	HYPOTÉZY	24
3.3	METODOLOGIE	24
3.3.1	<i>Charakteristika sledovaného souboru</i>	24
3.3.2	<i>Metodika</i>	25
3.4	VÝSLEDKY	25
3.5	DISKUSE	27
3.6	ZÁVĚR	33
4	SOUHRN	35
5	SUMMARY	36
6	LITERATURA	37
7	PŘÍLOHA Č. 1 – CELKOVÉ VÝSLEDKY VÝZKUMU	38
8	PŘÍLOHA Č. 2 – DOTAZNÍK	50

1 Úvod

Dvacáté století bývá nazýváno stoletím dítěte. Je to proto, že v celém jeho průběhu docházelo mezi mnoha státy k vytváření a uzavírání smluv, které hájily práva a potřeby dětí na celém světě.

V současnosti jsou již v oficiálních dokumentech práva dětí a jejich potřeby akceptovány a respektovány. Autorka si pokládá otázku, zda je tomu tak i v běžném životě. Rozhodla se směřovat svou práci k dětem mladšího školního věku a jejich volnočasovým aktivitám proto, že měla možnost s nimi několik let pracovat, jakožto lektorka tance. Autorka si díky vlastní zkušenosti uvědomuje, jak je pro děti a jejich vývoj důležité aktivní trávení volného času. Proto se rozhodla provést výzkum zaměřený na naplňování základních potřeb dětí a dodržování jejich práv s důrazem právě na trávení volného času. Zjištěné výsledky by autorka chtěla použít jako podklad k hlubšímu zamyšlení nad danou problematikou a k návrhům některých preventivních opatření.

2 Teoretická část

2.1 Mezinárodní dohody o právech dítěte

Minulé století je někdy označováno jako „století dítěte“ (Vaníčková a kol., 1995). Nikoli nadarmo, ve 20. století byla v mezinárodních dohodách a deklaracích poprvé v historii definována práva dětí. S důrazem na volný čas dětí zde autorka nastiňuje jejich stručné shrnutí.

V roce 1924 byla v Ženevě Společenstvím národů přijata Deklarace práv dítěte, která vyjadřovala nutnost jak materiálních, tak duchovních prostředků pro normální vývoj dítěte, zákaz vykořisťování dětí, právo na lékařskou péči a péči o sirotky (Společenství národů, 1924).

V roce 1948 OSN vyhlásil Všeobecnou deklaraci lidských práv. Ta, mimo jiné, zajišťuje všem (i dětem) rovnost před zákonem, zákaz otroctví, svobodu pohybu, právo vlastnit majetek. Také formuluje právo na odpočinek, právo na vzdělání a požadavek zvláštní péči a pomoc pro mateřství a dětství. (OSN, 1948)

Deklarace práv dítěte schválená OSN v roce 1959 prohlubuje a podrobněji definuje potřeby ochrany dětí ve smyslu předešlé Všeobecné deklarace lidských práv. Jedná se o právo na jméno a státní příslušnost, právo na materiální zabezpečení, na vzdělání, právo na ochranu před vykořisťováním a krutým zacházením. Poprvé se deklarace zmiňuje také o hře jako důležitém prvku v životě dětí. „Dítě má mít plnou možnost ke hrám a zotavení, jež by měly mít stejné poslání jako vzdělání; společnost a státní úřady mají usilovat o to, aby dítě mohlo tohoto práva užívat.“ (OSN, 1959)

Na výše zmíněné deklarace navazuje Úmluva o právech dítěte, vyhlášená OSN v roce 1989. Rozšiřuje a specifikuje předchozí úmluvy, mimo jiné přidává např. právo dětí na shromažďování či na svobodu projevu. Podrobněji se také věnuje volnému času a odpočinku dětí, a to v článku 31 : „1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti. 2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na všestrannou účast v kulturním a uměleckém životě a napomáhají k tomu, aby dětem byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti kulturní, umělecké, oddechové činnosti a využívání volného času.“ (OSN, 1989). V článku 29 jsou vytyčeny hlavní cíle výchovy dítěte: „a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu; b) výchově zaměřené na

posilování úcty k lidským právům a základním svobodám, a také k zásadám zakotveným v Chartě Spojených národů; c) výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země jeho původu, a k jiným civilizacím; d) přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu; e) výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí.“ (ibid).

2.2 Fáze vývoje dítěte – socializační proces

2.2.1 Prenatální období

Prenatální vývoj plodu trvá od početí do porodu ve většině případů 9 kalendářních měsíců. Plod je propojen s matkou prostřednictvím placenty, která funguje jako určitý komunikační kanál. Plod je s postupem vývoje schopný vnímat svými smysly a reagovat na určité podněty. Je též prokázána schopnost paměti, učení se a reakce na emotivní ladění matky. Díky tomu je dnes známo, že prožívání stresu u matky během těhotenství negativně ovlivňuje i dítě ještě před jeho narozením. (Vágnerová, 1999)

Pro rodiče (především matku) se stává dítě skutečně reálným při výskytu prvních pohybů plodu (tzv. kopání). Dítě dostává poprvé konkrétní podobu živého tvora, matka ví, že je skutečné, živé. To hraje v roli přípravy na rodičovství velkou úlohu, protože do této doby bylo dítě pro rodiče spíše abstraktním, nejasným pojmem. Dítě svými pohyby i jejich četností dává najevo spokojenost, můžeme podle nich odhadovat i pohybovou aktivitu a temperament po narození dítěte. (Vágnerová, 1999)

2.2.2 Novorozenec

Během novorozeneckého období se dítě postupně adaptuje na okolní svět. Bylo prokázáno, že novorozenec preferuje lidský hlas před ostatními zvuky. Včasná a dostatečná stimulace novorozence lidskou řečí je dobrým předpokladem pro budoucí pochopení a vlastní produkci řeči dítětem. Těsný kontakt mezi matkou (či jiným vychovatelem) a novorozencem je pozitivně vnímán oběma stranami, navozuje příjemné emocionální ladění. Dítě chce být chováno, hlazeno, kojeno a matka ve většině případů novorozenci ráda tento kontakt

poskytne. Emoční potřeby jsou tak naplněny na obou stranách. (Dunovský, 1999; Vágnerová, 1999)

2.2.3 Kojenecké období

Kojenecké období pokrývá v podstatě celý první rok života. Je typické rychlým vývojem dítěte a jeho otevřeností k světu. Pro kojence je důležitá aktivace z okolí. První měsíc může být nazýván autistickou fází, kdy je většina pozornosti dítěte soustředěna na vnímání pocitů poskytovaných vlastním tělem. Zájem o okolní svět kojeneček projevuje mezi 2. a 3. měsícem života. Dítě je schopné sledovat okolí pomocí zraku, seznamuje se tak s novými věcmi a lidmi, sleduje i vlastní pohyby rukou a s postupem času se jeho zorné pole zvětšuje. (Vágnerová, 1999)

V prvních dvou měsících je kojeneček schopný koncentrace pozornosti jen na několik desítek vteřin. Tento časový úsek se spolu s vývojem dítěte prodlužuje, dovednost navazovat a udržovat kontakt s okolím je na konci kojeneckého období dlouhá až desítky minut. (Dunovský, 1999)

Ve čtvrtém měsíci má kojeneček již natolik vyztřálé krční svalstvo, že je schopný ovládat hlavičku a sledovat tak své okolí v plném rozsahu. Dítě tak získává lepší přehled, má možnost být déle v kontaktu s osobami v jeho okolí. Ty se tak stávají pro dítě „známými“, dítě u nich nachází útočiště a pocit jistoty. Kojeneček také poznává své tělo, na které koncentruje pozornost a hraje si s ním. (Dunovský 1998, Vágnerová 1999)

V šestém měsíci je již natolik vyspělá koordinace pohybů obou rukou kojence, že dítě je schopné uchopit hračku, čímž má možnost „ovládnout svět“ vlastní aktivitou. Dále je kojeneček schopný vnímat prostor, rozpoznává předměty i na různě vzdálených místech. (Dunovský 1999, Vágnerová 1999)

V sedmém měsíci je dítě schopné sedět a vnímat okolí z jiné perspektivy. Také se zdokonalují jeho motorické dovednosti – především tzv. klíštkový úchop, kdy dítě bere drobné předměty mezi palec a ukazovák. V sociální komunikaci vzniká tzv. specifický citový vztah k mateřské osobě (tj. k osobě, která se k dítěti chová „mateřsky“). Dítě preferuje jednu nebo více osob, u kterých se cítí dobře, jejich blízkost představuje pro kojence pocit bezpečí a jistoty. Je to prokazatelné v případě, kdy se upřednostňovaná osoba vzdálí kojenci z dohledu. Dítě protestuje, vzteká se, pláče, snaží se vynutit si návrat dané osoby. (Dunovský, 1999)

O měsíc později (čili v měsíci osmém) se dítě začíná bát cizích lidí, v jejichž blízkosti se necítí v bezpečí. Dítě je v této době již natolik vyztřálé, že je schopné rozpoznat prostředí, ve kterém se cítí jisté, neohrožené a v kterém naopak vnímá pocit strachu. Dále se v osmém

měsíci objevuje u dětí žvatlání. Tím na sebe upozorňují okolí, určitým způsobem se snaží upoutat pozornost lidí kolem sebe. Opět se zlepšuje komunikace mezi nimi a okolím. (Dunovský 1999, Vágnerová 1999)

Mezi devátým a desátým měsícem se dítě učí jednoduchým hříčkám. Přitom dochází k uspokojování emotivních potřeb jak na straně kojence, kterého těší pozitivní reakce okolí, tak matky, kterou naplňuje aktivita a schopnost učení se jejího potomka. (Dunovský, 1999)

V desátém měsíci umí většina dětí lézt, což pro ně představuje další zlom ve vývoji. Možnost prozkoumávat svět prostřednictvím vlastního pohybu znamená pro dítě velké osamostatnění. Kojenec je schopný obstarat si většinu impulsů pro naplnění jeho potřeb sám. V této fázi vývoje se také již plně projevuje různorodost povah a vlastností dětí, jejich vztah k lidem a okolnímu světu. Dále dochází k používání prvních krátkých slov, která už mají nějaký význam. (Dunovský 1999, Vágnerová 1999)

Pro správný vývoj dítěte je důležitá i role rodičů. Schopnost péče a výchovy je člověku z části dána geneticky (instinkty, nenaučené chování k dítěti, kterým disponuje většina dospělých lidí) a z části si ji osvojuje až v situaci po porodu. Je důležité, aby matka (či jiná osoba pečující o dítě) kojence dostatečně stimulovala podle toho, jak to psychomotorický vývoj dítěte dovolí. Pokud není dítě stimulováno dostatečně, je jeho socializační vývoj opožděný. V případě nadměrné stimulace se dostávají u dítěte obranné reakce, protest. Pokud to ovšem matka nepozná a dítě nadále nadměrně zatěžuje, také dojde k poruchám vývoje. (Vágnerová, 1999)

2.2.4 Období batolete

Pro dítě v batolecím věku je charakteristické postupné osamostatňování. Batole je díky svému vyzrálému lokomočnímu systému schopné chodit vzpřímeně, čímž se opět přibližuje obrazu dospělého člověka. Dítě se tak vymaňuje závislosti na dospělé osobě, samo si umí obstarat dostatek podnětů, prostřednictvím kterých prozkoumává okolní svět. (Dunovský 1999, Vágnerová 1999)

Batole již umí produkovat artikulovanou řeč. Ta umožňuje dítěti nejen pojmenovávat předměty či osoby, ale také chápat určité pojmy. Řeč prodělává v tomto období extrémně rychlý vývoj a přestavuje pro batole hlavní komunikační prostředek se sociálním prostředím. (Dunovský, 1999)

V roce a půl přichází období vhodné k osvojení si základních sociálních a hygienických návyků (např. učení dítěte na nočník, pít z hrnečku...). Dítě je již schopné v tomto věku

pochopit, co po něm okolí chce. Často také napodobuje aktivitu, kterou vidí u druhých lidí, čímž se dále učí a vyvíjí. (Vágnerová, 1999)

Mezi druhým a třetím rokem života batole chápe vědomí vlastního „já“ jako vlastní bytosti. Dítě ví, že se od okolí liší a zároveň si uvědomuje, že je součástí skupiny, ve které platí určitý řád. Dítě chápe, že má v daném řádu určité postavení. Snaží se prosazovat, chce být pochváleno, pozitivně hodnoceno. Pokud je dítě okolím uznáváno a kladně přijímáno, získává tak svou roli v sociálním prostředí a nabývá sebejistotu a sebevědomí. To má do budoucna vliv na utváření mezilidských vztahů a hodnocení sebe sama. „Období vzdoru“ je nedílnou součástí tvorby vlastní identity. Jedná se o stavy výbuchů, pláče, vztekání se. Dítě tak většinou reaguje na situaci, kdy je mu vnucována určitá činnost, nebo naopak je mu zakazováno to, co jej v danou chvíli baví a zajímá. Do konce čtvrtého roku toto období většinou pomine. (Dunovský 1999, Vágnerová 1999)

Hra také patří do batolecího období. Ve dvou letech dítě provozuje formu hry zvanou „paralelní“, což znamená, že dítě si v kolektivu hraje samo. Po třetím roce života si je batole schopné hrát i s ostatními dětmi. V tomto případě dochází k vývoji mezilidských vztahů, dítě pokládá základy procesům, jako jsou spolupráce, průbojnost, soupeřivost nebo také dělba práce a mnoha dalším jiným formám sociálního chování. (Dunovský, 1999)

2.2.5 Předškolní věk

Po skončení třetího roku života přichází nová etapa nazývaná jako předškolní věk. Je typická zapojováním dítěte do společnosti svých vrstevníků. Dítě přestává být v tomto období vázané jen na svět dospělých, má touhu poznávat a začleňovat se do kolektivu ostatních dětí. V kolektivu se utváří mnohé sociologicky významné postoje jako např. přátelství, spolupráce, pospolitost, soucit aj. Dítě je stále ovlivňováno egocentrickým myšlením, proto si například při volbě kamaráda vybírá jedince, který je mu podobný (tzv. „dvojník“). Dále se v tomto období rozvíjí učení a chápání společenské taktiky. Dítě se učí navazovat kontakt s okolím, dále poznává, jak vstupovat do hry a být jejím aktivním účastníkem s využitím vlastních znalostí a dovedností. Při těchto aktivitách se dítě postupně dozvídá i informace o povahových rysech svých vrstevníků, učí se je poznávat a hodnotit je. Přízpůsobivost hraje také v socializaci dítěte významnou roli. (Dunovský 1999, Vágnerová 1999)

Dítě tráví v dětském kolektivu stále více času, tím pádem se i dané prostředí stává hlavním ovlivňujícím faktorem v sociálním vývoji. Dominující děti v kolektivu mohou získat

velkou autoritu, která může až konkurovat autoritě rodičovské. V tomto období již dítě špatně snáší posměch okolí, dítě vnímá pocit méněcennosti. (Dunovský, 1999)

„Z hlediska sociálního vývoje je tato doba charakterizována **zřetelným konformizmem** zpravidla ve větší míře než kdy dříve či potom. Svým chováním a svými postoji dítě své **sociální prostředí „otiskuje“**. V tom spočívá také korektivní význam mateřské školy, pak základní školy a ostatních výchovně vzdělávacích zařízení v těch případech, kdy do nich dítě přichází z rodinného prostředí s nízkou sociokulturní úrovní, s asociálními tendencemi nebo s menšinovými normami nápadně odlišnými od norem majoritní společnosti.“ (Dunovský, 1999, s. 86)

V socializaci dítěte lze nalézt rozdílnost mezi rolí ženskou a mužskou. Právě v předškolním období je toto nejvíce patrné. Děti přebírají od svých rodičů určitý vzor chování, napodobují je. Je prokázáno, že oba rodiče při hraní více reagují a stimulují dítě stejného pohlaví, jako jsou oni (otec „upřednostňuje“ chlapce, matka dceru). (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Dále se vyvíjí motorika jedince. Dítě je hbitější, jisté v chůzi i běhu, obratnost se zdokonaluje. Dítě je schopné se již samo obléct, najíst, zkouší si zavazovat tkaničku na botě. Vývoj v jemné motorice zaznamenáváme např. v kresbě či hře s drobnými předměty. (Dunovský 1999, Vágnerová 1999)

Posun a zdokonalení jsou registrovány též v řeči dětí. Dětská patlavost a nepřesné vyjadřování v průběhu předškolního období postupně mizí, větná stavba se stává bohatší a košatější. Před vstupem do školy by mělo dítě mluvit bez zadržávání, šišlání apod., mělo by být schopné zazpívat kratší písničku či povědět říkanku. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

2.2.6 Školní věk

Školní věk je možné dělit do různých kategorií. Jako příklad lze uvést dvojí dělení.

- a) mladší školní věk: 6 – 11let
- b) starší školní věk: 11- 15 let

- toto dělení bylo použito pro tuto diplomovou práci

- 1. mladší školní věk: 6- 8 let
- 2. střední školní věk: 8- 12 let
- 3. starší školní věk: 12- 15 let

Vstupem do školy se zřetelně mění život dítěte. Stává se školákem a získává tím novou roli ve společnosti. Setkává se s novou autoritou – učitelem. Pro dítě se jedná o značně zatěžující období, protože je od něj očekáváno, že zvládne vydržet delší dobu bez přítomnosti rodičů, že vydrží celou hodinu sedět v lavici a soustředit se na výuku, že se bude v určitém tempu učit něčemu novému. Dítě se dále stává součástí nového kolektivu, kde samo nachází svou vlastní roli, komunikuje s vrstevníky a je jimi ovlivňováno. (Dunovský, 1999; Langmeier, Krejčířová, 1998)

Pro vstup dítěte do školy je hlavním předpokladem tzv. Kernův test školní zralosti. Jedná se o souborný test skládající se z kresby mužské postavy, napodobování psacího písma a obkreslení skupiny bodů. K testu může být přiřazený požadavek na počítání do deseti a přednesení krátké říkanky či básničky. V širším pojetí musí dítě splňovat určitá kritéria zralosti, která můžeme shrnout do tří skupin:

- I. tělesná zralost – změna habitu, vývoj motoriky hrubé i jemné, lepší koordinace pohybů, kontrola nad vlastní mimikou
- II. kognitivní zralost- realistické chápání světa, analyticko- syntetická činnost, předpoklad pro čtení, psaní, počítání, Kernův test
- III. emoční, motivační a sociální zralost – kontrola nad vlastními pocity, usměrnění impulsivity a vlastních citů, schopnost kázně, zralost pro učení se nových věcí, touha po novém učení, schopnost spolupráce se spolužáky (Langmeier, Krejčířová, 1998)

V dnešní době nároky na školáky stále narůstají, a proto je velmi důležité věnovat školní zralosti jedince odpovídající pozornost. Předčasně zařazení i nadprůměrně schopného dítěte do školní výuky může vést k neúspěchu ve studiu, nezvládnutí základních požadavků ve výuce. Je to dáno tím, že dítě není ještě dostatečně zralé a vyvinuté. Pro školáka může neúspěch znamenat značný stres, deprivaci a snížené sebehodnocení. Přitom posunutí povinné školní docházky o jeden rok může dítěti velmi pomoci. Dítě psychicky vyzraje, zlepší se v soustředění, jemné motorice i dalších směrech. (Matějček, Dytrych, 1994)

a) Mladší školní věk

Jedná se o relativně klidné období. Poté, kdy si dítě zvykne na každodenní návštěvu školy a povinnost plnit domácí úkoly, nastává období vývojové vyrovnanosti. Dítě prožívá věk tzv. střízlivého realismu. Znamená to, že chce poznat podstatu věci, pochopit princip jejího

fungování. Totéž se vztahuje na prozkoumávání a chápání vztahů mezi lidmi. Zvídavost vede školáky ke čtení knih a zájmu o učení ve škole. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Růst dítěte je plynulý bez výraznější akcelerace (ta přichází až v pubertě). Rozvoj motoriky je jasně patrný - dítě je obratnější, zručnější, zlepšuje se v psaní i kreslení. Dochází též k rozvoji smyslového vnímání, kdy pozorujeme, že je dítě schopné většího soustředění a vytrvalosti, vše zkoumá, je schopné vytvořit k dané věci určitý postoj. Jasného pokroku dosahují i paměť a učení, které se prohlubují a rozšiřují. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Velkou roli v dětském životě v tomto období hraje kolektiv. Děti vytváří větší či menší skupinky, pro které je charakteristické, že jsou buď dívčí nebo chlapecké. Zřejmě tím dochází k nalézání a osvojování pohlavní identity jedinců. Děti jsou na skupinu okolních vrstevníků vázány pevným citovým poutem, vyloučení z kolektivu pro ně znamená v tomto období obrovskou ztrátu, kterou prožívají velmi bolestně. (Dunovský, 1999)

Děti v mladším školním věku si utváří a formují životní postoje, které mají v budoucnu vliv nejen na jejich život partnerský, ale i rodičovský. Děje se tak na základě zvýšené vnímavosti k okolí a zvýšeného zájmu o rodinu a vztahy mezi jejími členy. Dítě je v tomto období již natolik intelektově vyzrálé, že je schopné vnímat i drobné nesrovnalosti ve vztahu mezi rodiči a vyvodit z tohoto pozorování závěry. To je také důvod, proč děti ve věku kolem deseti let snášejí rozvod rodičů, příchod nového partnera matky či otce, alkoholismus u jednoho z rodičů, apod., nejhůře. S tímto vědomím se musí přistupovat ke každému dítěti, které se ocitne v podobné životní situaci, zajistit mu dostatečnou psychickou podporu a dostatek času na pochopení proběhlé životní události. (Dunovský, 1999)

b) Starší školní věk (puberta)

Toto období lze na rozdíl od předchozího označit jako bouřlivé, plné změn a proměn. Děti dosahují v tomto období pohlavní zralosti, dochází k pubertálnímu růstovému výšvihů a samozřejmě se mění i psychika pubescentů. (Dunovský, 1999; Langmeier, Krejčířová, 1998)

Pro toto období je charakteristické uvědomování si vlastního „já“ a pochopení vlastní sociální hodnoty ve společnosti. Člověk se zabývá víc sám sebou, přemýšlí nad vlastní existencí, hodnotí sebe i své okolí podle toho, jak je jím vnímán a přijímán. Jeho emoce jsou labilní, nejistota je vysoká. To se navenek projevuje častým kolísáním nálady (většinou k negativní straně), nestálostí názorů a nepředvídatelnými reakcemi vůči okolnímu světu. Mladý člověk je v tomto období nesmírně citlivý, velmi palčivě vnímá kritiku okolí a to především kamarádů. Jakákoliv odlišnost od vrstevníků je důvodem k posměchu či odmítání skupinou, proto jsou handicap všechny druhy vnímány mnohonásobně hůř než v jiných

věkových obdobích. Je důležité dát dětem v tomto čase dostatek volného prostoru a především soukromí. Dospívající nesnášejí jakékoliv pronikání do jejich osobního života, je proto velmi důležité respektovat jejich intimitu a nenarušovat ji (což je pro některé zvědavé a někdy i strachující se rodiče velmi obtížné). Jakékoliv pokusy o opak jsou vnímány dětmi negativně a často vedou k vyhoceným konfliktním situacím. Jedinec se poté může ještě více uzamknout sám do sebe bez potřeby sdělovat svému okolí už jakoukoliv informaci. (Dunovský, 1999; Langmeier, Krejčířová, 1998)

Člověk kolem patnáctého roku života už plně disponuje schopností introspekce, což znamená, že umí používat svůj „vnitřní hlas“, sleduje vlastní duševní pochody, uvědomuje si a hodnotí své myšlenky a city. Spolu s vývojem abstraktních rozumových operací dávají tyto poznatky dítěti schopnost pochopit souvislosti v chodu běžného života, různé postoje lidí, odlišit pravdu od nepravdy a vytvořit si vlastní názor. (Dunovský, 1999)

Utváření vlastních postojů neoddělitelně patří k období pubescence. Názory jsou často vyhraněné a velmi kritické a vztahují se většinou na nejbližší autoritativní osoby- čili rodiče a učitele. Jedná se o součást tzv. krize vychovatelské autority. Rodiče jsou dětmi kritizováni v mnoha směrech, vzniká komunikační bariéra, situace jsou často vyhocené a často končívají hádkou zanechávající šrámy na psychice obou zúčastněných stran. Je nutné chápat, že dítě je v tomto období intelektově již relativně vyzrálé, ovšem jeho city jsou rozkolísané, osobnost je nedospělá a nejistá,. Jeho názory bývají radikální, ovšem velmi často se mění a poté mohou nabírat i úplně opačný charakter. (Dunovský, 1999)

Dále je pozorováno prolínání původně rozdělených skupinek podle pohlaví. Vazby na rodinu slábnou, naopak city v podobě přátelství mezi vrstevníky sílí. Přátelství vzniká v tomto období často trvají po celý život. Zvýšený sexuální zájem vede ke vzniku prvních lásek. V tomto ohledu by měl být dětem ukazován správný směr. Je nerozumné volit jak cestu represivní, tak plně liberální, důležitá je osvěta a komunikace, dostatečné vzdělávání, vedení k odpovědnosti a odkrytí všech tabu. (Dunovský, 1999)

S ukončením základní školní docházky si dítě vybírá alespoň rámcově obor, ve kterém by měl v dospělosti pracovat. Tato volba je nelehká, mnoho dětí nemá v tomto věku ještě zdaleka představu, o tom, co by chtěly jednou v životě dělat. (Dunovský, 1999)

2.2.7 Věk mladistvý (adolescence)

Jedná se o období počínající dokončením povinné školní docházky a končící dosažením zletilosti. Z psychologického hlediska se jedná o čas ohraničený na jedné straně odeznáním puberty a na straně druhé dosažením duševní i tělesné zralosti. (Dunovský, 1999)

Pro tento časový úsek je charakteristické, že se z dítěte definitivně vyvíjí dospělý, samostatný jedinec. Postupem času u něj narůstá touha o osamostatnění se, oproštění od rodičovské péče. Většinou je tento proces plynulý, pozvolný, ovšem pokud je náhlý a děje se příliš rychle, mladí lidé často jednají neuváženě a činí unáhlená rozhodnutí (např. předčasná manželství, těhotenství nezletilých dívek apod.). (Dunovský, 1999)

Mladí lidé si v období adolescence zakládají na tom, že jsou součástí jedné generace. Odlišnosti od generace rodičovské vyzdvihují a demonstrativně je předvádějí. Nechtějí se ztotožňovat s názory vlastních rodičů, protože jim často přijdou zastaralé, nemoderní a nudné. Tyto neshody mohou někdy vést až k hádkám, kdy děti odmítají žít „zastaralým“ způsobem života, odcházejí od rodičů, aby zkusili žít „po svém“ bez dozoru a příkazů živitelů. (Dunovský, 1999; Langmeier, Krejčířová, 1998)

Přátelství navazují jedinci s osobami, které jsou jim názorově blízké, mají podobné zájmy a koníčky. Mezi přáteli vzniká velmi důvěrný vztah, který často trvá po celý zbytek života a poskytuje oběma stranám značnou psychoterapeutickou funkci. V rámci kamarádství a pocitu sounáležitosti se člověk může dostat do užšího spolku lidí tzv. „part“, což na něj může mít vliv pozitivní, ale i negativní. Záleží na tom, kdo je vůdčí osobností party a jaké morální hodnoty členové skupiny vyznávají. Psychicky narušený vůdce party udává ráz celé skupině. Morální hodnoty všech členů mohou díky tomu značně klesnout. Nově příchozí jedinci usilující o členství se mohou začít chovat nezodpovědně a neuváženě jen proto, aby byli do party přijati a mohli se tak považovat za její skutečnou součást. (Dunovský, 1999; Langmeier, Krejčířová, 1998)

Ruku v ruce s rizikovými partami jde vytváření nevhodných návyků. Řeč je především o nikotinismu a pití alkoholu, kouření marihuany a užívání jiných drog, gamblerství apod. Škodlivé následky těchto činností se projevují až po delším čase, proto si z nich adolescenti nedělají starost. Ze strany dospělých je nutné poskytnout mladým lidem dostatečnou osvětu týkající se těchto témat, projevit zájem a nabídnout jim alternativu v trávení volného času a touze po experimentu či adrenalinu (např. sport, kluby pro volný čas, adrenalinové sporty...). (Dunovský, 1999; Langmeier, Krejčířová, 1998)

Citové prožívání je v tomto období silně ovlivněno sexuální pudem. Člověk má touhu sdílet své myšlenky a city s milovanou osobou, která je pro něho sexuálně přitažlivá. Dochází k erotickému sblížení lidí, pro které je nutná určitá citová zralost a vyspělost obou partnerů a součástí je i náklonnost a názorová shoda mezi nimi. Dostavuje se pocit zodpovědnosti jak vůči sobě, tak i druhé osobě. Tato fakta jsou základními kameny pro vytvoření manželství a založení rodiny. (Dunovský, 1999)

2.3 Základní potřeby dítěte

Zpracováno dle Dunovského (1999).

Jako úvodní potřebu dítěte lze nazvat **potřebu dobře se narodit**. K jejímu naplnění dochází v případě, že se dítě narodí zdravé a chtěné, se všemi předpoklady k fyziologickému vývoji jak po stránce fyzické, tak po stránce psychické. Tento fakt předpokládá početí plánované oběma rodiči, zabezpečení ničím nerušeného intrauterinního vývoje a také optimální genetickou výbavu od matky i otce. (Dunovský, 1999)

2.3.1 Základní biologické potřeby

Základní biologickou potřebou je fungující metabolismus organismu, který zahrnuje výměnu plynů a látek mezi tělem dítěte a okolím, a to jak v aktuálním čase, tak i po celou dobu vývoje.

Za nejvýznamnější považujeme řádnou výživu dítěte. Je nutné brát ohled nejen na kvantitu, ale stejnou pozornost věnovat i kvalitě vybíraných potravin. V kojeneckém období je dnes preferováno kojení a to minimálně do půl roku věku dítěte. Ve vyšším věku je nutné dítěti zabezpečit dítěti dostatečný přísun základních živin a vitamínů pro správný vývin a růst.

Na počátku života má dítě potřebu zajištění základních hygienických potřeb. Mezi ně řadíme dostatek tepla, čistotu, ochranu před negativními vlivy z bezprostředního okolí a rozvoj obranyschopnosti dítěte např. v podobě očkování.

Stimulaci a přívod dostatečného množství podnětů, které rozvíjejí funkce organismu po stránce lokomoční, smyslové i psychické, řadíme k významným a neopomenutelným biologickým potřebám člověka. Na ně navazuje potřeba zabezpečující rozvoj obranyschopnosti, psychomotoriky i psychosociálního vztahu k okolí, k jejímuž naplnění je nezbytná komunikace s prostředím.

Nutné je také zmínit, že je nezbytné v případě nemoci zajistit každému dítěti dostatečnou péči vedoucí k uzdravení jedince. Bez náležité lékařské péče by mohlo dojít k narušení kontinuity ve vývoji dítěte.

Základní biologické potřeby jsou dnes považovány za právo každého jedince a v rámci společnosti jsou v první řadě naplňovány a uspokojovány rodinou daného jedince. (Dunovský, 1999)

2.3.2 Základní psychické potřeby

Psychické potřeby člověka navazují na potřeby biologické. Jsou však úzce spjaty i s potřebami sociálními. Jejich uspokojování vede k rozvíjení intelektu, vůle, citů a chování, dále k interakci s okolím, chápání sebe i lidí, poznávání okolního prostředí a společenských hodnot. V případě poznávání sebe sama i světa kolem sebe se jedná o dlouhodobý, v podstatě celoživotní proces, pro jehož naplnění je nezbytné uspokojení alespoň základních duševních potřeb.

V počátku vývoje je nezbytná **potřeba náležitého přívodu podnětů**, respektive včasná a dostatečná stimulace dítěte, která je nezbytná pro správný vývoj. Stimulace centrálního nervového systému vede k aktivitě dítěte. Prakticky již od narození by mělo dostávat dítě odpověď na svou zvědavost v podobě podnětů (především „lidských“) v dostatečném množství.

Potřeba smysluplnosti světa je uspokojena za předpokladu, že dítě vyrůstá ve stabilním prostředí, ve kterém zůstává vše relativně stálé a neměnné. Fakt stability pro dítě znamená jistotu, ve které má dostatek času na získávání vlastních zkušeností, které postupně organizuje a zpracovává, nachází v nich smysl a řád. Jako příklad je možné uvést odměnění dítěte sympatickou pozorností rodičů, pokud se chová správně (je hodné).

Potřeba jistoty byla částečně zmíněna již výše. Pocit jistoty se odráží ve vztahu dítěte k osobám kolem něj. Pokud je potřeba naplněna, dítě se stává důvěřivým k okolí a snáze navazuje vztahy s druhými lidmi.

Vědomí vlastní identity je v pořadí čtvrtou **potřebou**. Jedná se o pochopení vlastního „já“. Dítě si mezi druhým a třetím rokem života začíná uvědomovat své postavení ve společnosti podle toho, jak je okolím přijímáno, za co je kladně hodnoceno a za co naopak káráno. Díky všem těmto reakcím získává představu o své vlastní osobě. Dítě si utváří sebevědomí (identitu), které ovlivňuje celý průběh jeho života především v mezilidských vztazích a společenských postojích.

Pátou potřebou je **potřeba otevřené budoucnosti** nebo též **životní perspektivy**. Jedná se o potřebu čistě „lidskou“, u ostatních živočichů ji nenalzááme. Díky ní je člověk schopný rozlišovat na časové ose mezi minulostí, přítomností a budoucností. Z pohledu psychologa se jedná o naději, beznadějí a vše mezi těmito dvěma pojmy. Při otevřené budoucnosti se člověk po většinu času ze života těší, vyvíjí a udržuje životní aktivitu. V opačném případě jedinec rezignuje, upadá v apatii a zoufalství (jako příklad můžeme uvést těžké životní ztráty, nevyléčitelnou nemoc apod.).

Předškolní děti se z budoucnosti radují jen v krátké časové perspektivě. Ta se s postupem času prodlužuje a svého maxima dosahuje v období vrcholící reprodukce. Naopak ve stáří se opět zkracuje. U rodičů je tato potřeba naplněna vědomím, že jejich život a čas naleznou následovníky a pokračovatele v jejich dětech a vnoučatech.

Základní potřeby a jejich naplnění lze popisovat jen pro daného jedince, který žije v určitém sociálním prostředí, protože v každé kultuře jsou uznávána jiná pravidla určující běh a řád společnosti. (Dunovský, 1999)

2.3.3 Základní sociální potřeby

Sociální potřeby se prolínají s potřebami psychickými, jak již bylo uvedeno výše. Jsou nezbytné pro optimální socializaci jedince a to jak v dětském tak i dospělém období. Nejvýznamnější sociální potřebou je **potřeba lásky a bezpečí**, kterou dítě dostává od jemu nejbližšího člověka (matky, otce, člověka, který o dítě pečuje od nejútlejšího věku). **Potřeba přijetí dítěte** je těsně navázána na předchozí a pro dítě znamená uznání jeho existence, dítě je akceptováno takové, jaké je. Dále je pro dítě velmi důležité, aby mu bylo umožněno **rozvinutí všech jeho sil a schopností**. Při splnění tohoto předpokladu se dítě učí překonávat nejrůznější obtíže a zábrany v jeho životě. Dítě se též učí od nejútlejšího věku zdravým životním návykům. (Dunovský, 1999)

2.3.4 Základní vývojové potřeby

Potřeby dítěte se v průběhu jeho vývoje mění. Tento samotný fakt představuje další potřebu – **potřebu vývojovou**. Dítě během svého vývoje dosahuje určitých stupňů, na kterých při optimálních podmínkách setrvává, nebo dosahuje úrovně vyšší. Pokud však dojde k narušení stavu (dítě strádá, je nemocné, nedostává se mu dostatečných podnětů ke stimulaci aj.), dítě se chová tak, aby došlo k odstranění nežádoucích vlivů a často tak setrvává na určité

vývojové fázi déle, než by mělo. Za normálních okolností však vedou vývojové potřeby k určitému způsobu chování, díky kterému se jedinec sám rozvíjí. Motivace a proces učení umožňují realizaci vnitřních potřeb, což vede k překročení určitého vývojového stupně a k dosažení stupně vyššího. Aby vše fungovalo „tak jak má“, je nezbytné, aby byly řádně uspokojovány základní potřeby a to v dlouhodobém časovém úseku. Dítě je s postupem času stále více motivováno k činnostem, díky kterým dojde k naplnění základních potřeb. Nové a nepoznané činnosti se stávají pro dítě lákavé a přitažlivé, dítě má touhu zdolávat překážky a poznávat nové dovednosti. Důležité také je, charakter potřeb se neustále proměňuje v závislosti na věku a vyzrálosti dítěte. Se získáváním nových dovedností vzrůstá sebevědomí dítěte, které je na okolí čím dál tím méně závislé a je schopné realizovat své plány samo bez pomoci okolí. (Dunovský, 1999)

2.4 Volný čas

K popsání volného času slouží nejedna definice, mnoho sociologů a pedagogů volného času uvádí ve svých knihách svou vlastní „nejpřesnější“ definici, proto zde předkládáme hned několik variant.

Definice dle Hofbauera: „Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště v dělbě práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj volný život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností – to je tzv. zbytková, reziduální teorie volného času rozšířená především v německé literatuře (něm. Resttheorie). Přesnější a úplnější je však jeho charakteristika jako činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení. Jako hlavní funkce volného času se uvádějí: **odpočinek** (regenerace pracovní síly), **zábava** (regenerace duševních sil), **rozvoj osobnosti** (spoluúčasť na vytváření kultury).“ (Hofbauer, 2004, s. 13)

Volný čas definovaný dle J. Dumazediera lze chápat jako „souhrn činností, které může člověk provozovat s plnou libovůlí, buď pro odpočinek nebo pobavení, či pro rozvoj svých znalostí nebo nezištné školení, pro svou dobrovolnou účast na společenských záležitostech nebo svobodnou tvůrčí činností poté, když se uvolnil ze závazků pracovních, rodinných i společenských.“ (Jíra, 1997, s. 2)

Dumazedier rozlišuje tři složky volného času:

- relaxační (odpočinek a částečně i rekreaci)
- zábavnou
- vzdělávací a sebevzdělávací složku (ibid)

Robert Sue popisuje jako funkce volného času čtyři níže uvedené body. S Dumazedierem se shodují ve složce psychosociologické (týkající se zábavy a odpočinku), Sue uvádí nově ekonomickou funkci volného času.

- psychosociologická funkce (uvolnění, zábava, rozvoj)
- sociální funkce (příslušnost k určité sociální skupině)
- terapeutická funkce
- ekonomická funkce (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti, výdaje účastníků vynakládané na aktivity volného času, pojetí volného času jako prožívání, anebo spotřeby vedoucí k odcizení) (Hofbauer, 2004)

Z výše uvedeného je patrné, že volný čas má pro člověka znamenat chvíle odpočinku, relaxace a seberealizace. V těchto okamžicích se má člověk bavit, komunikovat s okolím, odreažovat se, poznávat nové věci, rozvíjet své dovednosti, poznávat sám sebe.

„České oficiální dokumenty za funkce volného času pokládají relaxaci, regeneraci, kompenzaci, sociální prevenci a výchovu.“ (Hofbauer, 2004, s. 15)

Klasifikace způsobu trávení volného času :

Volný čas lze klasifikovat mnoha způsoby, přičemž základní dělení je na pasivní a aktivní formu. Podle příručky MŠMT lze považovat trávení volného času za aktivní, pokud je splněno několik předpokladů:

- „aktivní přístup dětí a mládeže k provádění této činnosti
- kompenzace jednotvárné zátěže (při vyučování, dlouhém sezení, nerovnoměrném zatěžování jednotlivých oblastí mozku a nervové soustavy apod.)
- posilování zdravého způsobu života a zdraví“

(Volný čas a prevence u dětí a mládeže, 2002, s. 6)

Aktivní odpočinek je základním stavebním kamenem do života každého jedince. Přináší relaxaci, oprostění od únavy, dává dětem možnost prozkoumat nové a neznámé věci, poznat hranice svých dovedností a možností. Aktivní trávení volného času je součástí zdravého životního stylu, naplňuje základní potřeby dítěte a je tím pádem i preventivní složkou ve vývoji dětí proti sociálně patologickým jevům.

Mezi pasivní trávení volného času lze zařadit sledování televize či videa, nekonečné hraní her na počítači nebo surfování po internetu, dále nudění se, zabíjení volného času potulováním se venku a nicnedělání nebo „poflakování se“ v ulicích s partou kamarádů. Může se jednat o děti z nižších sociálních skupin, jejichž rodiče nemají na financování jejich kroužků dostatek prostředků, většinou jde však o děti hmotně zabezpečené (někdy až nad míru), na které rodiče nemají dostatek volného času. Chybí zde základní naplnění potřeby dítěte. Nedostatečná komunikace, pocit sounáležitosti, jistoty i motivace – to vše dítě postrádá. Riziko zvýšeného výskytu nežádoucích společenských jevů u této skupiny dětí narůstá a je nutné s tímto faktem počítat a snažit se mu zavčas přecházet.

2.5 Volný čas, děti a rodina

Lidské zájmy včetně volného času jsou ovlivňovány mnohými aspekty, z nichž mezi nejdůležitější patří společnost a především rodina.

„Rodina pro dítě a mladého člověka zůstává nadále prvním prostředím, které pro jejich volný čas vytváří (či má vytvářet) příznivé podmínky: hodnotová východiska a motivaci k dosahování životních cílů; takové uspořádání života rodiny, aby dětem poskytovalo dostatek času a vytvářelo podmínky pro spoluúčast na jeho plánování a prožívání.“ (Hofbauer, 2004, s. 60)

Hofbauer také uvádí, že je nutné si uvědomit, že životní styl, postoj k volnočasovým potřebám dítěte i finanční možnosti jsou v každé rodině odlišné. Je žádoucí, aby rodina dítě motivovala, inspirovala a podporovala ho ve volnočasové aktivitě, kterou si samo vybralo. Ukazují mu tím možnosti, jak přistupovat k volnému času, a tvoří tak modelovou situaci, kterou dítě může převzít a použít v dospělém životě. Působení rodiny se uskutečňuje:

- nápodobou a reprodukcí (modelováním a sociálním učením)
- uskutečňováním individuálních i společenských pravidelných zájmových činností dětí v rodině (sport, turistika, umění...)

- citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí

Lze konstatovat, že kdo chce ukázat dětem cestu životem plnou pestrých možností, musí s nimi především trávit dost času a povídat si s nimi.

3 Výzkumná část

3.1 Cíl práce

Cílem diplomové práce je přispět k popisu způsobu trávení volného času dětí mladšího školního věku, jehož kvalita vypovídá o naplňování základních potřeb dětí a tím defacto i o respektování práva dítěte na odpočinek a volný čas, péči a zájem rodičů, vzdělávání a vývoj dítěte, ale především o respektování naplňování nejlepšího zájmu dítěte.

3.2 Hypotézy

Autorka na základě odborné literatury a předchozích výzkumů předpokládá, že práva dětí na čas, péči a zájem rodičů budou u více než dvou třetin sledovaného souboru dětí naplněna, přičemž si je autorka vědoma toho, že děti naplňování svých potřeb vnímají a hodnotí subjektivně.

Autorka vyslovuje druhou hypotézu vztahující se k naplňování základních (především biologických a vývojových) potřeb dětí sledovaného souboru ve smyslu aktivního trávení volného času. Opírá se o obdobné výzkumy a všeobecně sdílená tvrzení a předpokládá, že u více než dvou třetin sledovaného souboru dětí dochází k uspokojování volnočasových potřeb v oblasti aktivního trávení volného času.

Jako třetí předkládá autorka hypotézu založenou na předchozích studiích a odborné literatuře, ve které se uvádí, že děti dnes tráví většinu svého volného času pasivně, a tvrdí, že u více než dvou třetin dětí sledovaného souboru může být ohroženo právo na správný denní režim a potřeba všestranného rozvoje osobnosti.

3.3 Metodologie

3.3.1. Charakteristika sledovaného souboru

Sledovaný soubor tvoří 100 dětí navštěvujících třetí a čtvrté ročníky jedné, náhodně vybrané základní školy v Karlových Varech. (kontakt ZŠ Konečná: Konečná 25, 360 05 Karlovy Vary, www.zsankov.karlovyvary.indos.cz) Zvolená základní škola je situována na jednom z největších panelových sídlišť v Karlových Varech, přičemž ji navštěvují především

děti z blízkého okolí. Svým žákům škola nabízí rozšířenou výuku v oblasti sportu (basketbal, florbal, tenis) a informatiky a výpočetní techniky. Škola dále nabízí slevu na výuku jazyků, která probíhá v prostorách areálu pod vedením soukromé jazykové školy.

Přesné složení sledovaného souboru uvádí tabulka č. 1; věk respondentů je v rozpětí 8 – 11 let, soubor tvoří 55 chlapců (55 %) a 45 dívek (45 %).

Tabulka č. 1 – Sledovaný vzorek dětí na ZŠ Konečná

	abs. počet	v %
Chlapců	55	55
Dívek	45	45
Celkem	100	100

3.3.2. Metodika

Metodou práce byl dotazník, který autorka sama vypracovala. Dotazník obsahoval celkem 25 otázek, z nichž některé nabízely uzavřenou volbu odpovědí, jiné naopak otevřenou (viz příloha diplomové práce) a byly členěné do pěti okruhů.

Anonymní a dobrovolně vyplňovaný dotazník byl dětem předkládán k vyplnění po předchozí instruktáži v rámci třídnických hodin v lednu 2010.

Všechny výsledky byly statisticky zpracované a jejich prezentaci uvádí autorka formou grafů nebo tabulek v příloze diplomové práce. Součástí statistického vyhodnocení bylo zjištění statistické významnosti rozdílu mezi dívkami a chlapci.

3.4 Výsledky

Výsledky u jednotlivých hypotéz platí při 95 % hladině významnosti. V závorce za celkovými výsledky je uváděna standardní odchylka. Všechny údaje jsou uvedeny s přesností na 1 desetinné místo. Procentuální vyjádření výsledků je v této části vypočteno z platných odpovědí respondentů. Veškeré výsledky jsou k dispozici v podobě grafů v příloze č. 1, ze kterých lze snadno vyčíst rozdíly mezi odpověďmi chlapců a dívek.

Autorka zjistila, že 62,6 % respondentů ($\pm 9,7$ %) je spokojeno s tím, kolik času tráví s rodiči. U chlapců se jedná o 61,1 %, u dívek o 64,4 %, rozdíl mezi chlapci a dívkami není statisticky významný ($z = -0,3$). Celých 33,3 % respondentů ($\pm 9,5$ %) uvedlo, že by rádo

trávilo s rodiči více času. Rozdíl mezi chlapci a dívkami není žádný, obě skupiny takto odpověděly ve 33,3 %. Podíl respondentů, kteří by raději trávili s rodiči méně času než v současnosti tráví je marginální, činí 4 % (± 4 %). Grafické zpracování výsledků viz graf č. 20.

Na otázku „Jak dlouho si s tebou rodiče denně povídají“ zvolilo 30,6 % respondentů ($\pm 9,3$ %), možnost „více než hodinu“. U chlapců se jedná o 31,5 %, u dívek o 29,5 %, rozdíl mezi chlapci a dívkami není statisticky významný ($z = 0,2$). Dále autorka zjistila, že hodinu denně a méně si s rodiči povídá 69,4 % respondentů ($\pm 9,3$ %). Ani v tomto případě není rozdíl mezi chlapci (68,5 %) a dívkami (70,5 %) statisticky významný ($z = -0,2$). Podrobnější výsledky jsou k nalezení v grafu č. 22.

Další zkoumání autorka zaměřila na oblast aktivního trávení volného času. Došla ke zjištění, že sportovní kroužek navštěvuje 64,0 % respondentů ($\pm 9,6$ %). Rozdíl mezi chlapci (76,4 %) a dívkami (48,9 %) je v tomto případě statisticky významný ($z = 2,8$). Návštěvnost kroužků s různým zaměřením autorka uvádí v grafu č. 5.

I další zjištění se týká aktivního trávení volného času. Autorka zjistila, že 91,8 % respondentů ($\pm 5,5$ %) rádo sportuje. Jedná se o 94,5 % chlapců a 88,4 % dívek a rozdíl mezi nimi je statisticky nevýznamný ($z = 1,1$), podrobnosti jsou uvedeny v grafu č. 14.

Autorka zjišťovala, kolik času tráví dotazované děti ve všední dny před televizní obrazovkou. Došla k výsledkům, že více než dvě hodiny denně tráví ve všední dny u televize 42,3 % dětí ($\pm 10,0$ %). U chlapců jde o 49,1 % a u dívek o 33,3 %. Rozdíl mezi chlapci a dívkami opět není statisticky významný ($z = 1,6$). Naproti tomu dvě hodiny a méně tráví u televize 57,7 % respondentů ($\pm 10,0$ %). Rozdíl mezi chlapci (50,9 %) a dívkami (66,7 %) je statisticky nevýznamný ($z = -1,6$). Detailní rozdělení odpovědí je uvedeno v grafu č. 9.

Autorka se zajímala i o čas, který děti ze sledovaného souboru věnují aktivitám spojeným s počítačem. Došla ke zjištění, že více než dvě hodiny denně ve všední dny tráví u počítače 17,7 % respondentů ($\pm 7,8$ %). Rozdíl mezi chlapci (27,8 %) a dívkami (4,8 %) je v tomto případě statisticky významný ($z = -2,9$). Naopak dvě hodiny a méně tráví u počítače 82,3 % dětí ($\pm 7,8$ %). U chlapců se jedná o 72,2 %, u dívek o 95,2 %. Rozdíl mezi chlapci a dívkami je také statisticky významný ($z = -2,9$). Podrobnější výsledky jsou k nalezení v grafu č. 7.

Na otázku „Kolik času trávíš denně venku?“ uvedlo 65,3 % respondentů ($\pm 9,8$ %), že tráví denně venku dvě hodiny či méně. Odpovědi chlapců (66,0 %) a dívek (64,3 %) se téměř nelišily, rozdíl mezi nimi je statisticky nevýznamný ($z = 0,2$ %). Dále bylo zjištěno, že více než dvě hodiny denně venku tráví 34,7 % dětí ($\pm 9,8$ %). U chlapců se jedná o 34,0 %, u dívek

o 35,7 %. Rozdíl mezi chlapci a dívkami je opět statisticky nevýznamný ($z = -0,2$). Více viz graf č. 13.

Alespoň část volného času tráví podle sebe 83,5 dětí ($\pm 7,5$ %). U chlapců je to 81,5 %, u dívek 86,0 %, rozdíl mezi chlapci a dívkami je statisticky nevýznamný ($z = -0,6$). Překvapivě mnoho dotazovaných dětí ($10,3 \pm 6,2$ %) netráví část volného času podle sebe. U chlapců se jedná o 13,0 %, u dívek pouze o 7,0 %. Rozdíl mezi chlapci a dívkami je statisticky nevýznamný ($z = 1,0$). Výsledky jsou uvedeny v grafu č. 24.

3.5 Diskuse

V první hypotéze autorka tvrdí, že práva dětí na čas, péči a zájem rodičů budou naplněna u více než dvou třetin jedinců sledovaného souboru. Na základě zjištěných výsledků lze považovat tuto hypotézu za nepotvrzenou. Více než třetina dětí sledovaného souboru není spokojena s délkou času, který s nimi rodiče tráví, přičemž naprostá většina z těchto dětí by ráda trávila s rodiči času více. Toto zjištění se liší od výsledků bakalářské práce Schierové (2007), ve které se uvádí, že naprostá většina sledovaných dětí by chtěla trávit s rodiči více času. Nedostatek času tráveného s rodiči je dán dnešním životním stylem, který je orientovaný především na úspěch v zaměstnání a dostatečný finanční výdělek. Dnešní život je rychlý, uspěchaný, ovlivněný penězi a lákavým zbožím, které nám představuje všudypřítomná reklama. To se také promítá do volnočasových aktivit. Je toho mnoho, co dnešní svět obchodu nabízí a stojí to mnoho peněz. Tento fakt se neblaze dotýká veliké části rodin. Rodiče chtějí poskytnout svým dětem “to nejlepší”, majíc tím na mysli dostatečné hmotné zabezpečení, poskytnutí nejmodernějších novinek na trhu. Děti samy často tyto věci vyžadují, ať již pod vlivem reklamy nebo bohatších kamarádů ze třídy či sportovního klubu. To způsobuje, že rodiče musejí více pracovat, aby vydělali více peněz. V důsledku toho tráví doma méně a méně času. Děti zůstávají po většinu času doma samy, tráví svůj volný čas pasivně nebo vyhledávají společnost v partách dětí s podobným osudem.

Podle všeobecně rozšířených poznatků (např. Hofbauer, 1999; Pecinová, 2008) jsou komunikace, pocit lásky, bezpečí i porozumění základními potřebami každého dítěte. Rodina, ve které je dítě součástí komunikačních sítí, je ideálním vzorcem zkušeností, ze kterého dítě čerpá ve svém budoucím životě. Komunikace mezi všemi členy rodiny naplňuje citové potřeby dítěte. Výsledky autorčina šetření tomuto žádoucímu stavu neodpovídají. Rodiče většiny dětí ze sledovaného souboru si s dětmi povídají méně než hodinu denně, téměř polovina dokonce méně než 30 minut. Toto zjištění koreluje s poznatky publikovanými v

příručce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (Volný čas a prevence u dětí a mládeže, 2002), poukazující na nedostatek času, který rodiče tráví se svými dětmi, a rizika, jež s tímto problémem souvisí. I témata hovoru mezi rodiči a dětmi jsou orientována na výkon, rodiče se nejčastěji ptají na školní prospěch. Je třeba si uvědomit hrozící riziko, že se zájem rodičů zúží pouze na školní výsledky.

Naopak lze pozitivně hodnotit fakt, že většina dětí sledovaného souboru tráví část volného času podle sebe. Z toho autorka usuzuje, že děti mají dostatečnou možnost projevit svou kreativitu a svůj vlastní názor v čase, který prožívají podle svých přání, což je jeden ze základních předpokladů správného vývoje.

Druhá hypotéza se týká naplňování základních potřeb dětí sledovaného souboru ve smyslu aktivního trávení volného času. Z autorčiny zjištění vyplývá, že kroužek navštěvuje většina dětí sledovaného souboru (82 %). To se shoduje s poznatky Schierové (2007), která zjistila, že kroužky navštěvuje dokonce skoro 90 % dětí. Podle Čecha (2002) tráví 50 % dětí mladšího školního věku část svého volného času organizovaně, což je téměř o třetinu méně než v našich výsledcích. Tato poznání jsou v rozporu se závěry příručky MŠMT (Volný čas a prevence u dětí a mládeže, 2002), kde je uvedeno, že členy zájmových kroužků je jen 10 – 18 % dětské populace. Tento rozpor může být dán šíří skupiny nazývané „dětská populace“, do které jsou zřejmě zahrnuty děti od předškolního věku až po adolescenty. Je známo, že ani děti předškolního věku, ani dospívající nenavštěvují tak hojně kroužky, protože předškoláci mají dost zábavy a her v mateřské škole a adolescenti dávají přednost neorganizovaným formám trávení volného času. Je možné se opírat o výsledky práce Šiškové (2010), která uvádí, že do kroužků chodí 83 % mladších žáků, ale starší kategorie mládeže navštěvuje kroužky už jen v 61 % případů. Děti mladšího školního věku jsou tedy zřejmě nejpočetnější skupinou navštěvující kroužky ve svém volném čase. Těchto znalostí by mělo být využito v oblasti prevence sociálních patologických jevů.

Dále lze konstatovat, že u chlapců patří k nejoblíbenějším kroužky sportovní, kdežto děvčata preferují kroužky s uměleckým zaměřením. I v tomto ohledu jsou výsledky téměř totožné se zjištěními v práci Schierové (2007), k podobným závěrům ve své práci dospěl i Čech (2002). Tyto poznatky lze vysvětlit tím, že chlapci jsou v tomto životním období soutěživí a snaží se porovnávat své síly právě ve sportu. Dívky preferují spíše tanec, balet, kreslení či hru na hudební nástroj. Otázkou také je, zda tanec typu hip - hop, balet, rock and roll, latinskoamerické tance, apod. lze zařazovat pouze do skupiny uměleckých kroužků, protože se jedná o tance značně fyzicky náročné. Stejně tak by zřejmě mohly být řazeny do

skupiny sportovní. Pak by se změnila i poměry jak v zastoupení jednotlivých typů kroužků, tak mezi pohlavími. Pro širší srovnání lze uvést, že Šišková (2010), která se ve své práci věnuje respondentům ve věkovém rozmezí 12- 15 let, dospěla k obdobným závěrům.

Za důležité autorka považuje zjištění, že naprostá většina respondentů ráda sportuje. Čech (2002) ve své práci uvádí, že celkově jsou sport a pohybové aktivity na druhém, u chlapců dokonce na prvním místě mezi nejoblíbenějšími volnočasovými aktivitami u dětí mladšího školního věku. Sport dětem přináší zábavu, uspokojení, odreagování i kontakt s vrstevníky a právě proto patří k tolik oblíbeným činnostem. Je ale také nutné poukázat na druhou stránku věci. To, že je sport pro děti favoritem mezi aktivitami volného času, neznamená, že se mu všechny věnují. Jak uvádí Čech (ibid.) ve své práci, nejoblíbenější činnosti nekorrespondují s činnostmi nejvyhledávanějšími. Mezi ty se podle něj řadí sledování televize a videa, pobyt venku a poslouchání CD. Schierová (2007) ve své práci uvádí, že 1/3 dětí mladšího školního věku mimo povinnou tělesnou výchovu ve škole nesportuje vůbec, zbylé 2/3 pak v průměru 1 – 2 hodiny za týden. Informaci, kolik času děti tráví sportem, autorka ve výzkumu přímo nezjišťovala, nemůže proto provést srovnání s výše uvedenými pracemi. Uvědomuje si však, že zájem o sport mezi dětmi mladšího školního věku automaticky neznamená, že ho jedinci vykonávají. Opět je nutné vzít poznatek týkající se sportu za svůj a snažit se ho co nejvíce využít v preventivní péči.

Z výše uvedeného je možné se domnívat, že k naplňování základních potřeb ve smyslu aktivního trávení volného času dochází a hypotéza je tím pádem potvrzena.

Jako třetí byla vyřčena hypotéza, že děti dnes tráví většinu svého volného času pasivně a že u více než dvou třetin dětí sledovaného souboru může být ohroženo právo na správný denní režim a potřeba všestranného rozvoje osobnosti.

Autorka ve výzkumu došla k poznatku, že více než polovina dětí zkoumaného souboru sleduje ve všední dny televizi 2 a méně hodin, z toho většina 1 – 2 hodiny. Opět dochází ke shodě s výsledky Schierové (2007), která uvádí, že většina dětí mladšího školního věku sleduje televizi 2 hodiny denně. Podle Čecha (2002) je sledování televize u školáků nejčastější neorganizovanou volnočasovou činností v průběhu týdne. Šišková (2010) věnující se ve své práci věkové skupině dětí mezi 12 – 15 lety uvádí, že 71 % respondentů se dívá na televizi každý den. Dále dochází k závěrům, že sledování televize je ve všech věkových skupinách na stejné úrovni. Výše uvedená zjištění lze vysvětlit tím, že televize je součástí absolutní většiny domácností a je dětem snadno dostupná. Množství televizních stanic nabízí dětem pestrou paletu pořadů, ze které si mohou prostřednictvím ovladače libovolně vybírat.

Chlapci ze sledovaného souboru nejčastěji sledují akční pořady a komedie, děvčata pak volí pořady pro děti a také komedie. Televizní pořady přinášejí dětem zábavu a určitou formu odpočinku. Televize může dětem dále sloužit jako společník, pokud jsou doma samy a nemají si s kým povídat. Tento jev je v dnešní době bohužel stále častější. V některých rodinách slouží televize jako kulisa, stejně tak jako v jiných domácnostech rádio nebo hudba. Dalším důvodem, proč děti sledují televizi, může být nuda a nadbytek volného času. Ve výzkumu Šiškové jsou k dispozici data o tom, že se 80 % respondentů dívá na televizi pro pobavení, 69 % pro odpočinek, dále 65 % z nich sleduje televizi pro odreagování se a pro pocit prožitého napětí, 30 % proto, aby zabili čas. Autorka ve výzkumu nezjišťovala, proč děti sledují televizi, proto nemůže podat přesná data. Ovšem na základě výše uvedených informací lze důvody, které vedou děti před televizní obrazovku, alespoň odhadovat.

Dále se autorka zaměřila na čas trávený dětmi sledovaného souboru u počítače ve všední dny. Zjistila, že u počítače tráví 2 a méně hodin 82,3 % respondentů, většina 1- 2 hodiny. Jak chlapci, tak i dívky zkoumaného souboru tráví čas u počítače především hraním her. Podle Schierové (2007) hrají děti počítačové hry v průměru jednu hodinu denně, což je ve shodě s autorčinými výsledky. Chlapci podle ní preferují hry akční, dívky volily kategorii „jiné“ (nejednalo se o hry akční, strategické, ani logické). Akční hry uvádí jako nejoblíbenější i respondenti ze zkoumaného souboru Šiškové (2010). Jedinci z autorčina sledovaného souboru se pak také věnují surfování na internetu, studiu a přípravě do školy, chatování aj. Podle Čecha (2002) je hra a práce na počítači včetně videoher na třetím místě oblíbenosti mezi volnočasovými aktivitami mezi dětmi mladšího školního věku. Šišková (2010) uvádí, že 63 % dětí ve věku 12- 15 let vlastní osobní počítač s přístupem na internet a že u osob mladších je procentuální zastoupení o něco nižší. Dále předkládá data o tom, že 64 % dotazovaných tráví čas u počítače každý den. Zde je možné nalézt korelaci s výsledky, které uvádí autorka.

Je jisté, že počítač si našel v životě dnešní mládeže své místo, přičemž mu děti věnují mnoho času. Je to zřejmě proto, že jim přináší zábavu, relaxaci, hry, ale i komunikaci s přáteli, přístup k mnoha informacím a možnost vzdělávání v mnoha směrech. Nabídka možností, které počítač skýtá, je rok od roku širší. Je nutné však pomýšlet i na rizika, která s sebou inovace a pokrok v počítačovém světě přinášejí, a snažit se jim předcházet. Jako jednu z možných hrozeb, kterou přináší jak sledování televize, tak i přílišné hraní her na počítači, lze uvést nárůst pasivního trávení volného času na úkor pohybu a aktivního odpočinku. Z autorčina výzkumu vyplývá, že většina dětí sledovaného souboru tráví venku denně 2 hodiny. Vaníčková a Provazníková (2006) ve své knize uvádějí, že mezi zásady denního režimu patří mj. pobyt venku nejméně dvě hodiny denně. Tuto zásadu dodržuje celých 68,4 %

respondentů. Tento výsledek je možná až nečekaně optimistický. Další otázka, kterou autorka dětem ze sledovaného souboru položila, se týkala činnosti, kterou při pobytu venku provozují. 58 % dotazovaných uvedlo, že hrají hry. Mezi děvčaty a chlapci nebyl statisticky významný rozdíl. Na druhém místě u chlapců (40 %) figuruje „poflakování“. Právě toto je činnost, která by si zasloužila ze strany dospělých pravděpodobně nejvyšší pozornost, protože riziko, že se dítě připojí k problémové skupině a začne páchat nekalou činnost, značně roste. Nejčastějšími důvody, proč se děti takto chovají, může být nuda, nadbytek volného času nebo příslušnost k určité skupině, kterou dítě jinde postrádá. Děvčata „poflakování“ uvedla pouze v 11 % případů. Podle autorčiných výsledků spíše preferují povídání si s kamarádkami nebo nakupování. Je otázkou k zamyšlení, zda trend, kdy děti mladšího školního věku tráví svůj volný čas nakupováním a utrácením peněz v obchodech, je správný. Čech (2002) uvádí, že pobyt venku s kamarády je nejoblíbenější činností ve volném čase u dětí mladšího školního věku. Ovšem v žebříčku nejvyhledávanějších volnočasových aktivit je až na místě druhém, kdy první místo obsadilo sledování televize.

Autorka se zamýšlí i nad tím, že čas, který děti tráví denně venku, je stále v porovnání s časem tráveným denně u televize a počítače v podstatě poloviční. Navíc, jak z výše uvedených výsledků vyplývá, čas trávený venku nemusí být zdaleka vždy vyplněn aktivně (např. sportem či hraním her). Je pravdou, že elektronická média, pobyt venku i sport přináší dětem relaxaci a zábavu. Ovšem dlouhým sezením u televize či počítače se zvyšuje riziko poškození zdraví z nedostatku pohybu, kam můžeme zahrnout např. vadné držení těla, zvýšené riziko úrazů či nedostatečnou kompenzaci psychické zátěže (Vaníčková, Provazníková, 2006). Stranou nezůstává ani poškození zraku či oběhového a nervového systému. Navíc mladší školní věk je charakteristický tím, že dítě v tomto období napodobuje chování svých rodičů, jak uvádí Vaníčková s Provazníkovou (2006). Pokud se dítěti nedostává správného vzoru, může být vývoj v oblasti jeho chování narušen. Na podkladě těchto znalostí lze soudit, že děti, na které rodiče nemají dostatek času, tráví mnoho času sledováním televize nebo hraním her na počítači. Vybírají si pořady či hry pro ně přitažlivé a zajímavé – jedná se především o programy či hry s akční tematikou (viz výsledky výše). Ty jsou často plné negativních, agresivních a nereálných motivů a postav. Dítě si pak může z těchto médií převzít určité druhy chování a způsoby myšlení a aplikovat je v reálném životě. Jak uvádí příručka MŠMT (Volný čas a prevence u dětí a mládeže, 2002), děti jsou dnes pod tlakem médií, ve kterých je násilí prezentováno každodenně a je zobrazováno nereálně (v pořadech chybí důsledky násilného chování). Hrozí pak, že dítě pak přijme násilí jako běžnou součást života nebo dokonce jako prostředek k dosažení svých zájmů.

Na podkladě výše uvedených výsledků autorka tvrdí, že je třetí hypotéza potvrzena. Uvědomuje si, že více než dvě třetiny dětí ze zkoumaného souboru tráví denně venku 2 a více hodin, čímž je u nich splněna jedna ze zásad správného režimu dne. Přesto ji fakt, že ti samí jedinci tráví denně před televizí či počítačem v podstatě času dvojnásobek, vede k závěru, že děti sledovaného souboru tráví většinu svého volného času pasivně. Jednosměrně zaměřená a příliš dlouhá aktivita, jakou bezesporu sledování televize či hra na počítači je, může vést k narušení správného denního režimu dětí. Další rizika, která s sebou sledování elektronických médií přináší, jsou uvedena výše. K potvrzení hypotézy autorku vedou i další výsledky, a to ty, že pobyt venku děti často vyplňují poflakováním, že většina dětí by si přála trávit s rodiči více času a že konverzace s rodiči je u většiny respondentů kratší než 60 minut denně. Právě nezájem rodičů je podle autorky dalším důvodem, proč děti tráví většinu svého volného času před obrazovkami televizorů a u monitorů počítačů. Dochází k závěru, že u více než dvou třetin dětí sledovaného souboru může být ohroženo právo na správný denní režim a potřeba všestranného rozvoje osobnosti není naplněna.

3.6 Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, zda dochází k naplňování základních potřeb dětí a k dodržování jejich práv. Autorka se zaměřila především na volný čas dětí a jejich denní režim. Výzkum byl proveden na ZŠ Konečná v Karlových Varech mezi dětmi dvou třetích a dvou čtvrtých tříd. Všechny děti ze sledovaného souboru spadaly do kategorie mladšího školního věku. Byla zvolena metoda anonymního dotazníku, který děti vyplnily během třídnické hodiny za dozoru své třídní učitelky. Vyplnění dotazníku bylo dobrovolné. Podle zaškrtnutých odpovědí autorka vyhodnotila výsledky, které poté statisticky zpracovala a převedla do grafů. Na základě vyplněných dotazníků se snažila zjistit, jestli dochází k naplňování základních potřeb dětí a k dodržování jejich práv ve spojitosti s prožíváním jejich volného času.

Zjistila, že většina dětí zkoumaného souboru navštěvuje ve svém volném čase nějaký kroužek. U chlapců převládají kroužky sportovní, u děvčat umělecké kroužky. Dále většina dotazovaných uvedla, že ráda sportuje. Čas strávený s rodiči označila za dostačující více než polovina respondentů. Většina dětí zkoumaného souboru dále uvádí, že si s nimi rodiče povídají denně hodinu a méně. Dále autorka uvádí, že většina dotazovaných sleduje televizi dvě a méně hodin denně, stejně tak dlouho hraje hry na počítači. Denně tráví venku 2 a více hodin více než dvě třetiny respondentů. Autorka také zjistila, že přes 80 % dětí sledovaného souboru má možnost trávit část volného času jen podle sebe.

Zjištěné výsledky vedou autorku k zamyšlení, co všechno by se dalo udělat pro zlepšení kvality volného času dětí. Ve stručných bodech uvádí některá doporučení.

- Rodiče by měli trávit se svými dětmi více času, měli by si s nimi povídat a naslouchat jim.
- Rodiče by měli mít přehled o tom, jak jejich děti tráví volný čas.
- Rodiče by měli vést své děti k aktivnímu trávení volného času.
- Rodiče by měli svým dětem poskytnout kvalitní rodinné zázemí (jak materiální, tak psychické), podporovat rozvoj jejich talentu a dovedností a dát jim dostatečný rozvoj pro seberealizaci.
- Rodiče by měli být pro své děti vzorem, měli by dodržovat stejná pravidla, jaká vyžadují po svých dětech.
- Školní výuka žáků by měla být vedena interaktivně, žáci by měli mít možnost ověřit si své znalosti v praxi (např. prostřednictvím pokusů). Výuka by měla motivovat žáky k touze po vědění a učení se.

- Tělesná výchova by neměla být orientovaná pouze na výkon a známku.
- Tělesná výchova by měla dětem nabídnout možnost vyzkoušet si co nejvíce sportů tak, aby si každé dítě mohlo najít aktivitu, která ho bude bavit.
- Škola by dětem měla nabízet možnost navštěvovat kroužky v době po vyučování. Ty by měly být bezplatné, aby byly dosažitelné i pro děti ze sociálně slabých rodin.
- Děti by měly mít možnost jezdit v rámci školní výuky na ozdravné pobyty a sportovní kurzy.
- Společnost by se měla odklánět od konzumního stylu života.
- Reklama v masových médiích orientovaná na dětskou populaci by měla být kontrolována a korigována.
- Masmédia by měla více prezentovat pořady týkající se zdravého životního stylu.

Každý jedinec by měl sám za sebe zvážit všechna pro a proti, která s sebou dnešní doba přináší, a rozhodnout se, zda chce v tomto způsobu života skutečně pokračovat. I každá malá změna v jeho chování může totiž znamenat posun k lepší společnosti.

Pokud preventivní kroky povedou ke zlepšení situace na všech úrovních od jedince přes rodinu až po celou společnost, dojde pak i k lepšímu naplňování základních potřeb dětí a dodržování jejich práv.

4 Souhrn

Cílem práce bylo zjistit, zda dochází k naplňování základních potřeb a k dodržování práv dětí mladšího školního věku. Autorka nechala vyplnit anonymní dotazník 100 žáků (55 chlapců a 45 dívek) třetích a čtvrtých tříd na ZŠ Konečná v Karlových Varech. Ten byl zaměřen na volný čas a aktivity, které děti vykonávají v době mimo vyučování. Děti vyplňovaly dotazník zcela dobrovolně v rámci třídnické hodiny. Data, která autorka získala, byla statisticky zpracována a znázorněna v podobě grafů.

Autorka dospěla k výsledkům, že necelých 60 % dětí ze sledovaného souboru sleduje televizi ve všední den dvě a méně hodin. Dále bylo zjištěno, že dvě a méně hodin tráví u počítače ve všední den více než 80% respondentů. Celých 91,8 % dotazovaných uvedlo, že má rádo sport. 64 % respondentů napsalo, že navštěvuje nějaký kroužek. Chlapci preferují sportovní a dívky umělecké kroužky. Celá třetina dětí zkoumaného souboru není spokojena s časem, který s nimi tráví rodiče. Více než 80 % dotazovaných uvedlo, že má možnost trávit alespoň část svého volného času jen podle sebe.

Autorka porovнала výsledky své práce s jinými studiemi, které proběhly v minulých letech na podobná témata. Na závěr vyslovila několik preventivních doporučení, která by při jejich dodržování měla vést k lepšímu naplňování potřeb dětí mladšího školního věku a také ke zlepšení kvality v oblasti dodržování práv dětí.

5 Summary

The purpose of this thesis is to find out, whether the needs of the young pupil age children are satisfied and their rights are observed. Relevant data were collected through anonymous questionnaire filled by 100 students (55 boys and 45 girls) of third and fourth classes of elementary school Konečná in Karlovy Vary. The questionnaire was aimed to leisure time and children's non-school activities. Data were statistically processed and illustrated with charts.

Author found out that almost 60 % children from the sample watches TV two hours and less in working days. More than 80 % of respondents spend two or less hours with computer in working days. More than 90 % respondents like sport. 64 % respondents regularly attend to bees; boys prefer sport bees, girls artistic ones. One third of the respondents are not satisfied with the length of the time spent with their parents. More than 80 % respondents can spend at least part of their leisure time according to their wishes.

Author compared her results with similar older studies. She stated some preventive recommendations, which can lead to better satisfying of young pupil age children's needs and better observance of children's rights.

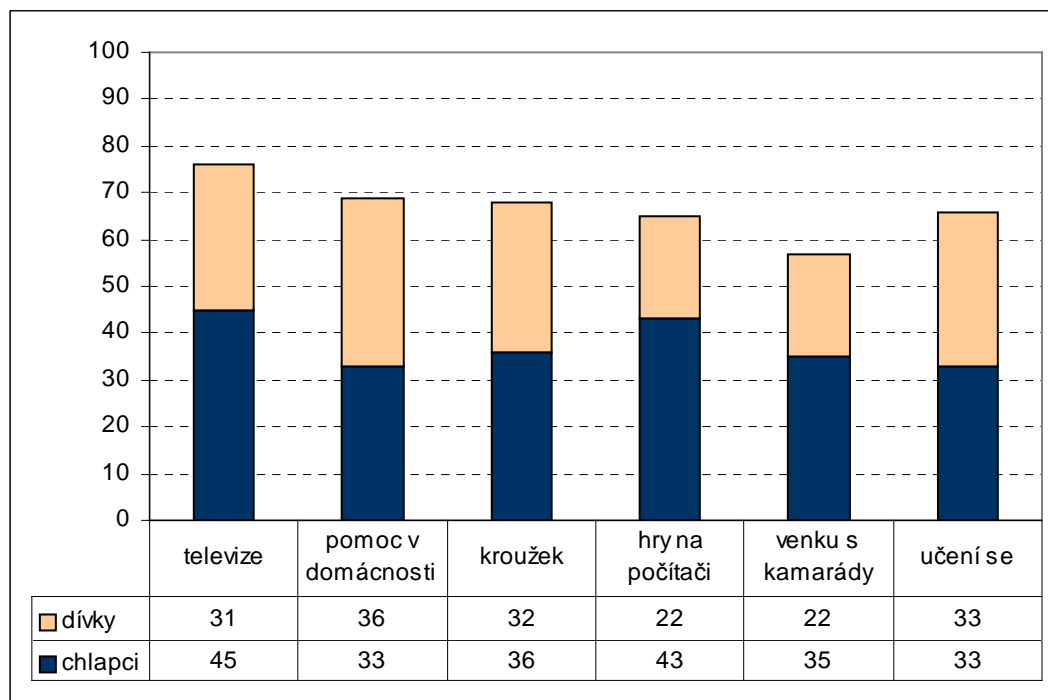
6 Literatura

- Čech, T. (2002), Volný čas a způsob jeho trávení školáky v Brně. online: <http://www.skolavpraxi.cz/wpimages/other/Cech>, navštíveno 10. 7. 2010
- Dunovský, J. a kol. (1999), *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. Grada Publishing, Praha
- Hofbauer, B. (2004), *Děti, mládež a volný čas*. Portál, Praha
- Jíra, O. (1997), *Děti, mládež a volný čas. Vybrané aspekty problému*. Národní institut dětí a mládeže MŠMT, Praha, online: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1157352599.pdf>, navštíveno 1. 8. 2010
- Langmeier, J., Krejčířová, D. (1998), *Vývojová psychologie*. Grada Publishing, Praha
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (1994), *Děti, rodina a stres*. Galén, Praha
- OSN (1948), *Všeobecná deklarace lidských práv*. online: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>, navštíveno 8. 1. 2010
- OSN (1959), *Deklarace práv dítěte*. online: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-prav-ditete.pdf>, navštíveno 10. 1. 2010
- OSN (1989), *Úmluva o právech dítěte*. online: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>, navštíveno, 11. 1. 2010
- Pecinová, A. (2008), *Vliv rodinného prostředí na trávení volného času*. Bakalářská diplomová práce, Ústav pedagogických věd – Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně
- Schierová, L. (2007), *Mimoškolní aktivita dětí mladšího školního věku*. Bakalářská diplomová práce, Ústav centra preventivního lékařství - 3. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze
- Šišková, K. (2010), *Volný čas dětí, mládeže a elektronická média*. Magisterská diplomová práce, Katedra žurnalistiky – Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
- Společenství národů (1924), *Geneva declaration of the rights of the child*. online: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>, navštíveno 11. 1. 2010
- Vágnerová, M. (1999), *Vývojová psychologie*. UK – Karolinum, Praha
- Vaníčková, E., Hadj-Mousová, Z., Provazníková, H. (1995), *Násilí v rodině*. UK – Karolinum, Praha
- Vaníčková, E., Provazníková, H. (2006), *Stručný průvodce dětskou krizovou intervencí, stres a zdraví dětí*. Univerzita Karlova – 3. LF, Praha
- Volný čas a prevence u dětí a mládeže (2002). MŠMT – odbor pro mládež, Praha, online: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>, navštíveno 1. 8. 2010

7 Příloha č. 1 – celkové výsledky výzkumu

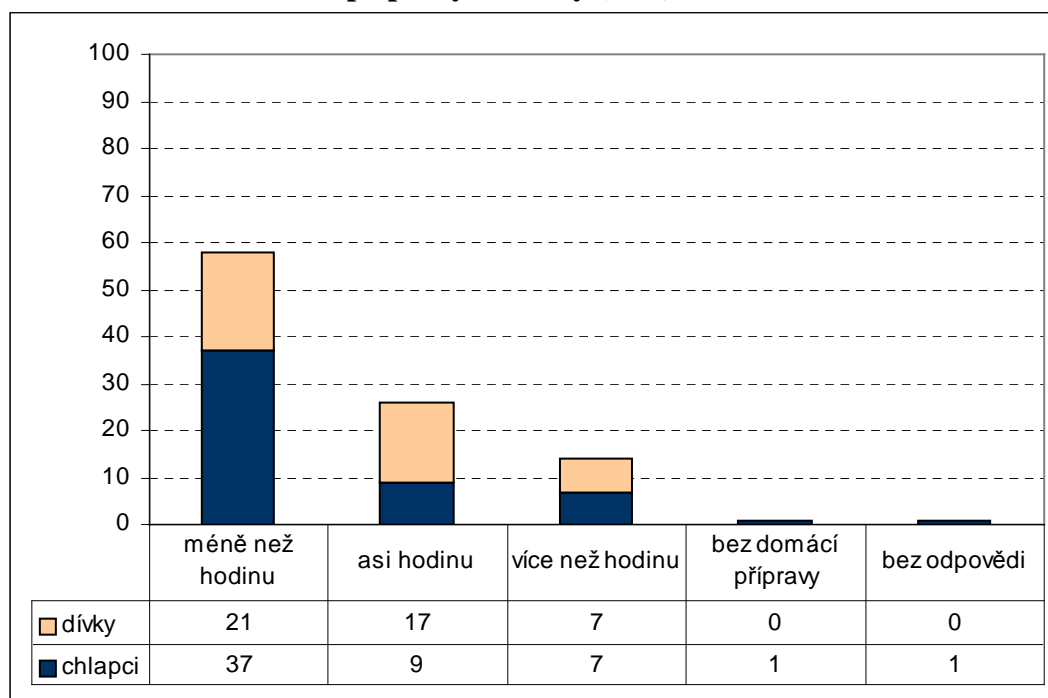
Výsledky v grafech uvádíme v % odpovědí z celkového počtu respondentů, v případech, kdy děti mohly označit pouze jednu odpověď i s chybějícími odpověďmi, pokud se vyskytly.

Graf č. 1 – Nejčastější odpolední aktivity (v %)

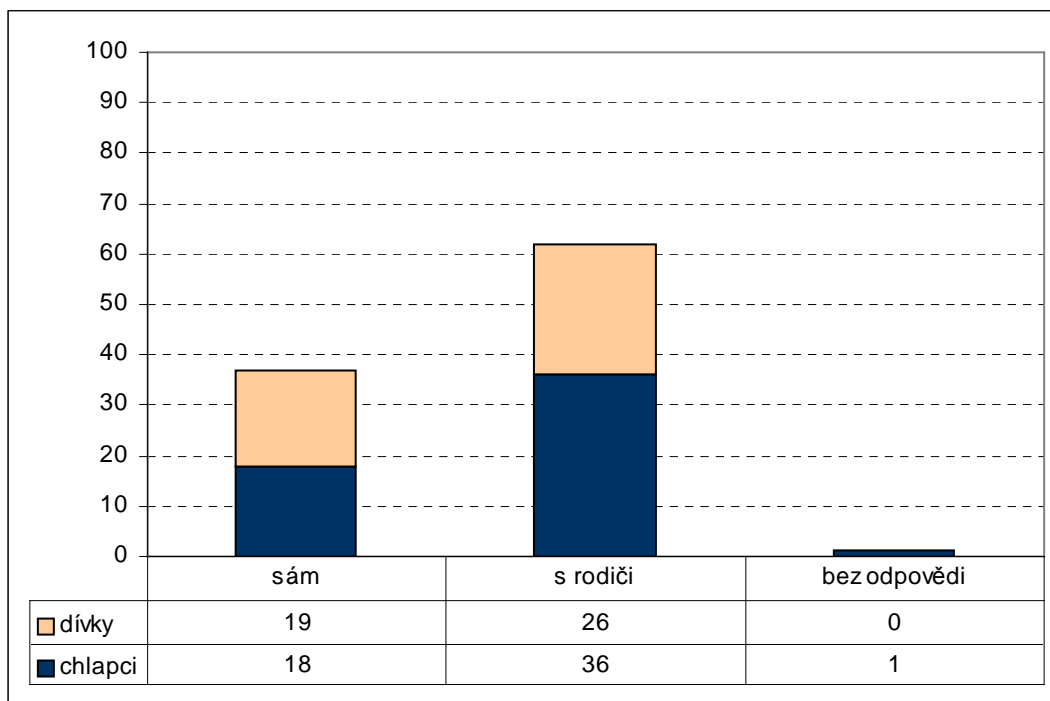

Pozn.: Uvádíme zde 6 nejčastějších odpovědí. Zde neuvedené odpovědi byly dětmi zmiňovány pouze v řádu jednotek.

Graf č. 2 – Délka domácí přípravy do školy (v %)

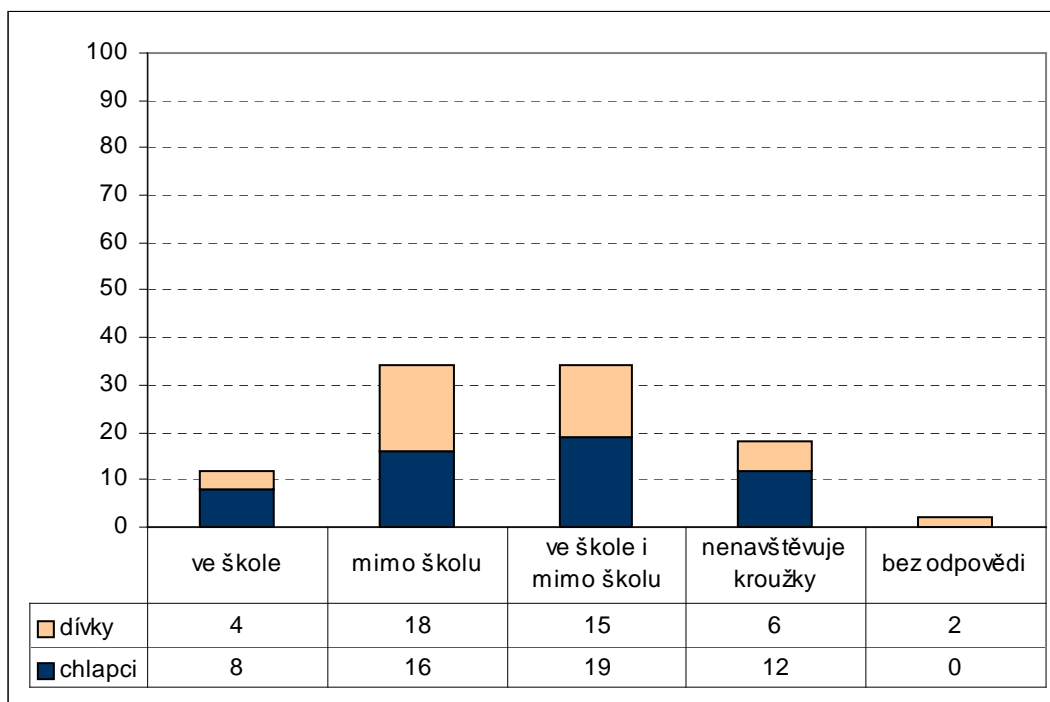

Graf č. 3 – Domácí příprava do školy (v %)

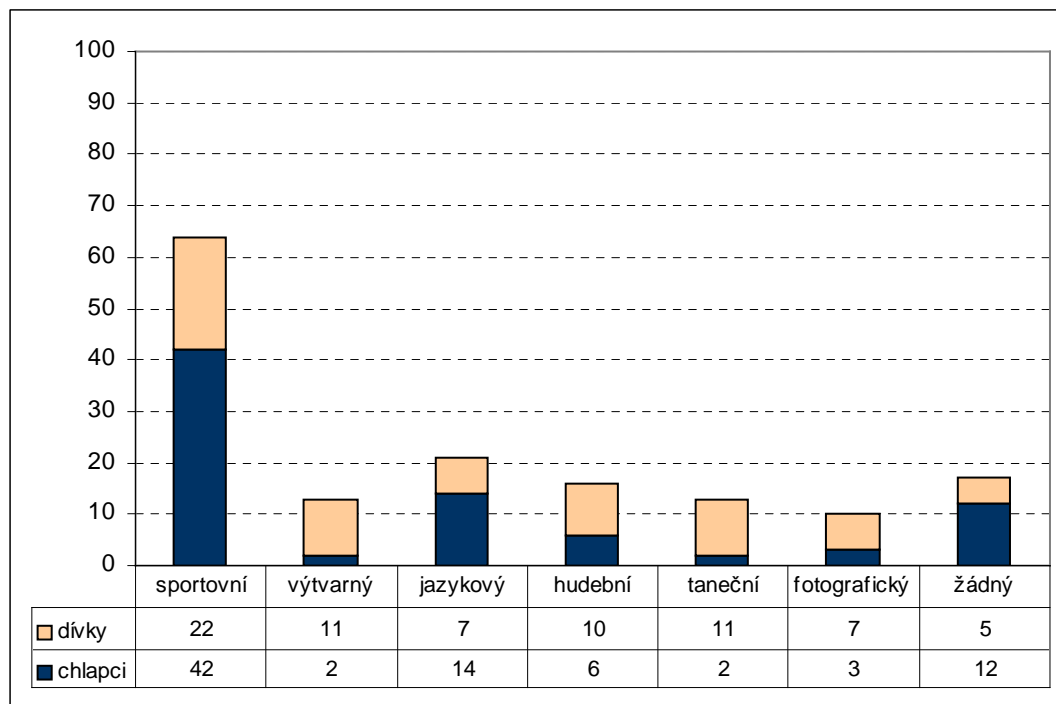

Pozn.: Odpovědi na otázku „S kým se nejčastěji učíš?“.

Graf č. 4 – Návštěvnost kroužků ve škole a mimo školu (v %)

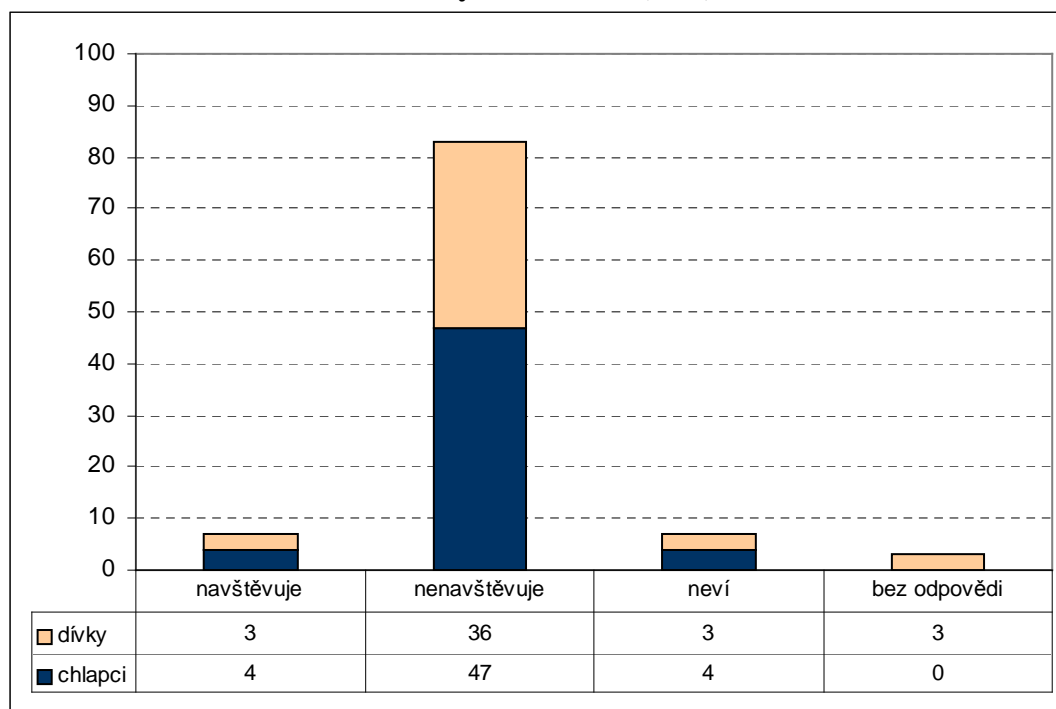

Graf č. 5 – Nejnavštěvovanější kroužky (v %)

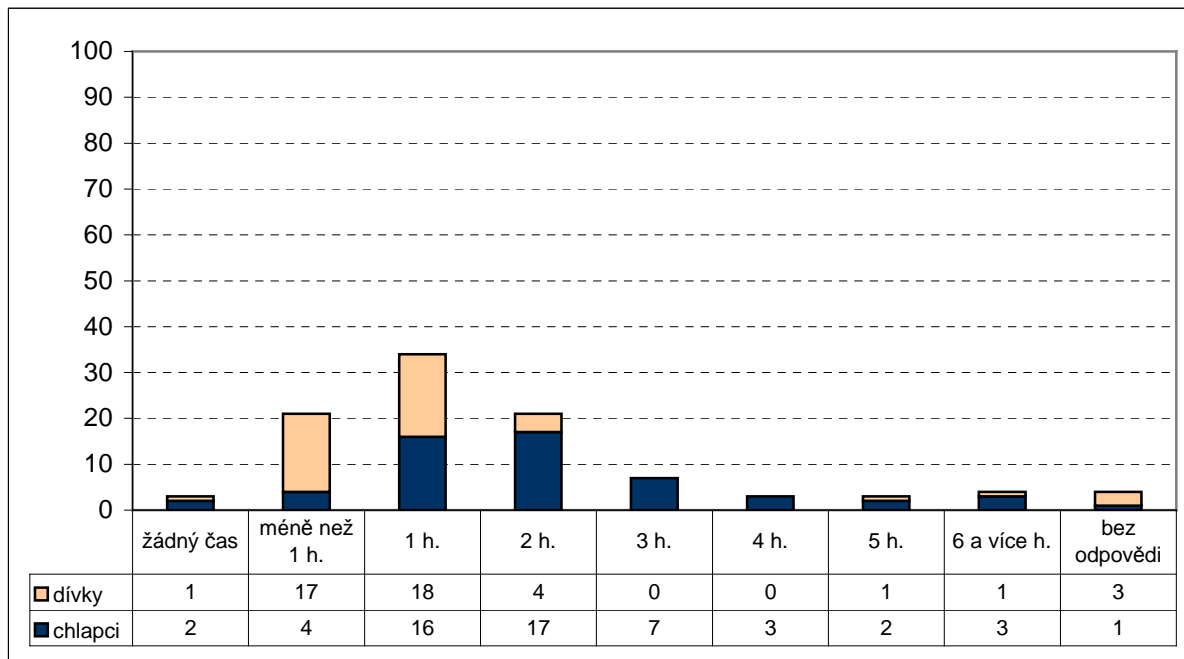
Pozn.: Vypsány jsou pouze ty kroužky, které navštěvuje alespoň 10 % dětí.

Graf č. 6 – Návštěvnost neoblíbených kroužků (v %)

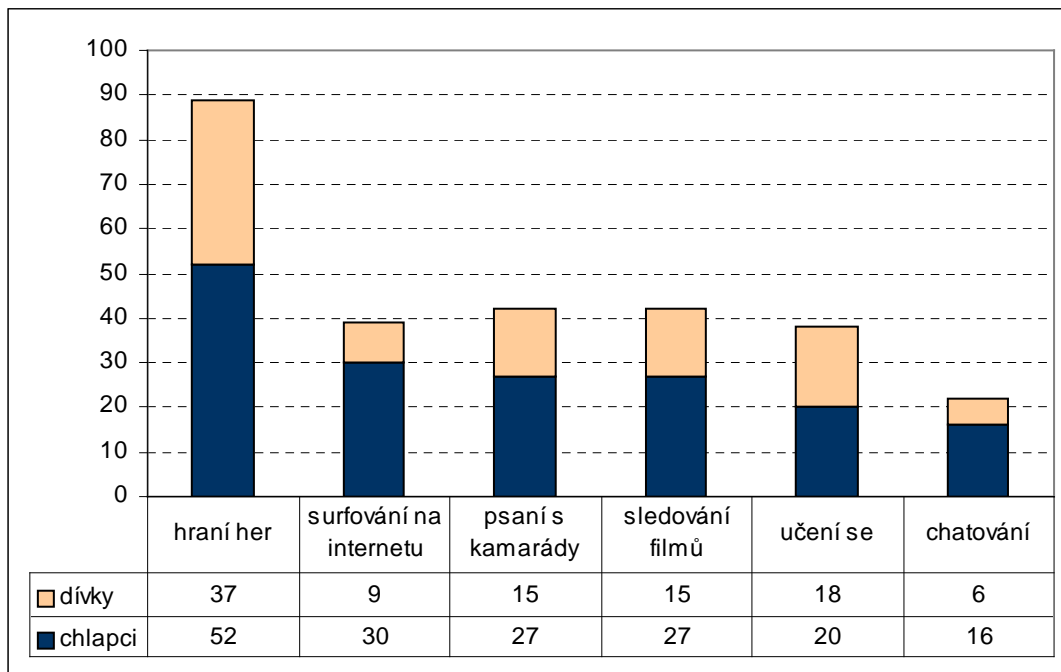

Pozn.: Odpovědi na otázku „Musíš chodit i do kroužku, který tě nebaví?“.

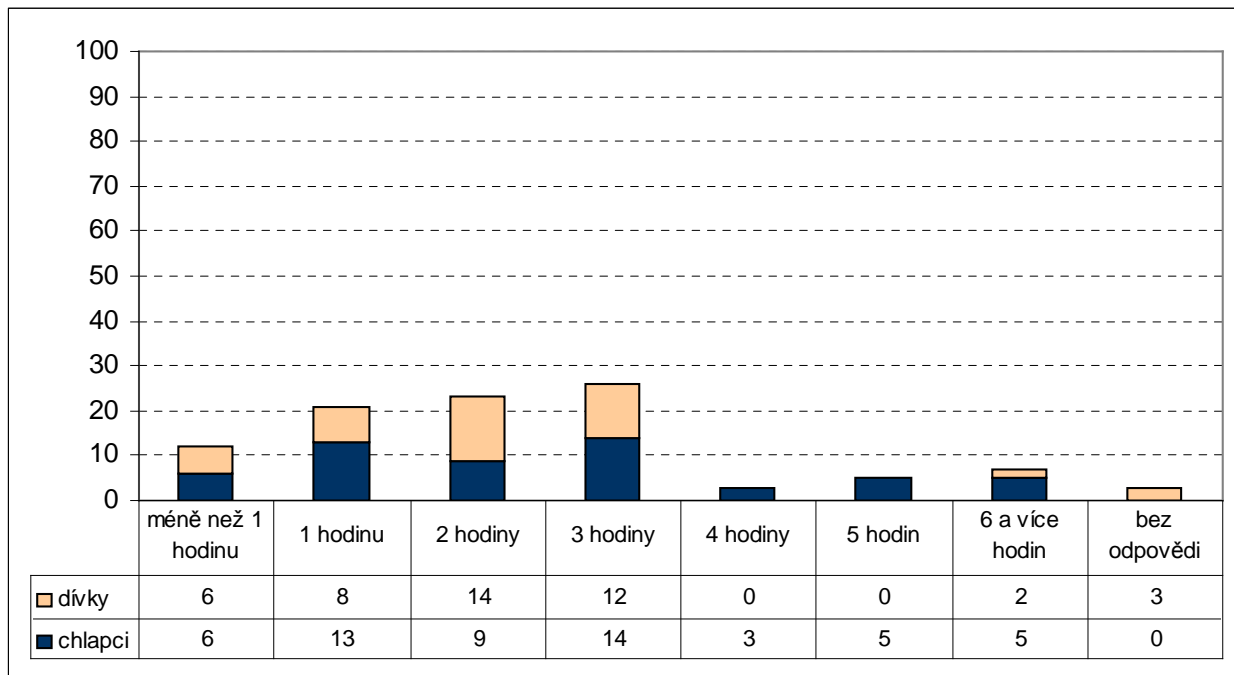
Graf č. 7 – Čas denně strávený u počítače (v %)

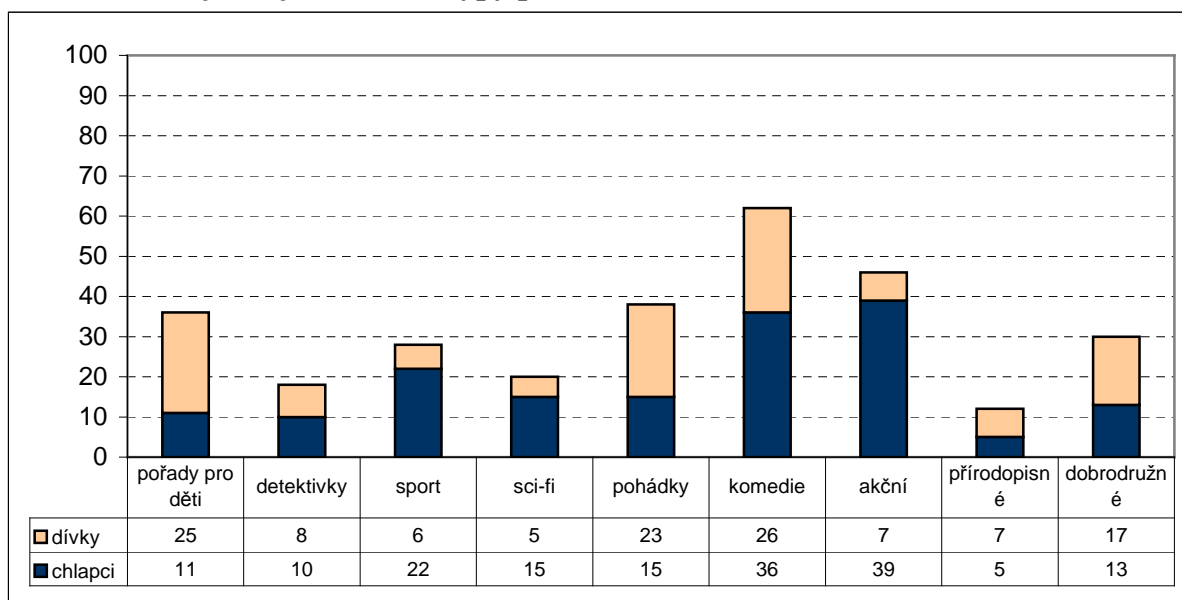
Graf č. 8 – Nejčastější činnosti na počítači (v %)

Graf č. 9 – Čas denně strávený u televize (v %)

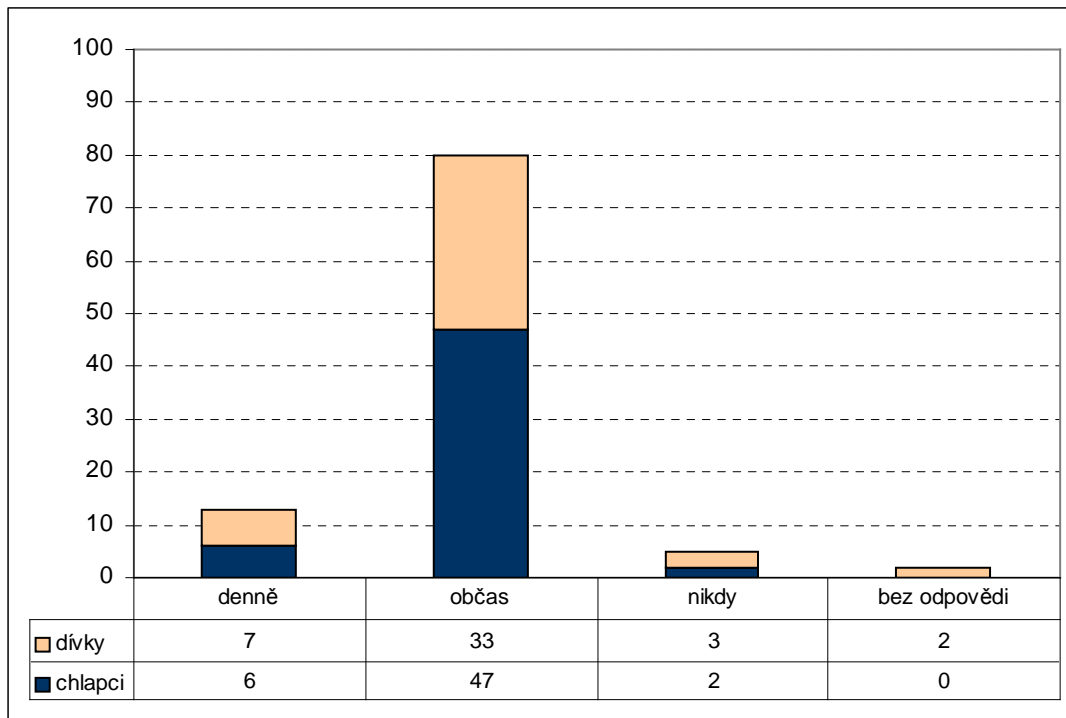

Graf č. 10 – Nejčastěji sledované typy pořadů v televizi (v %)

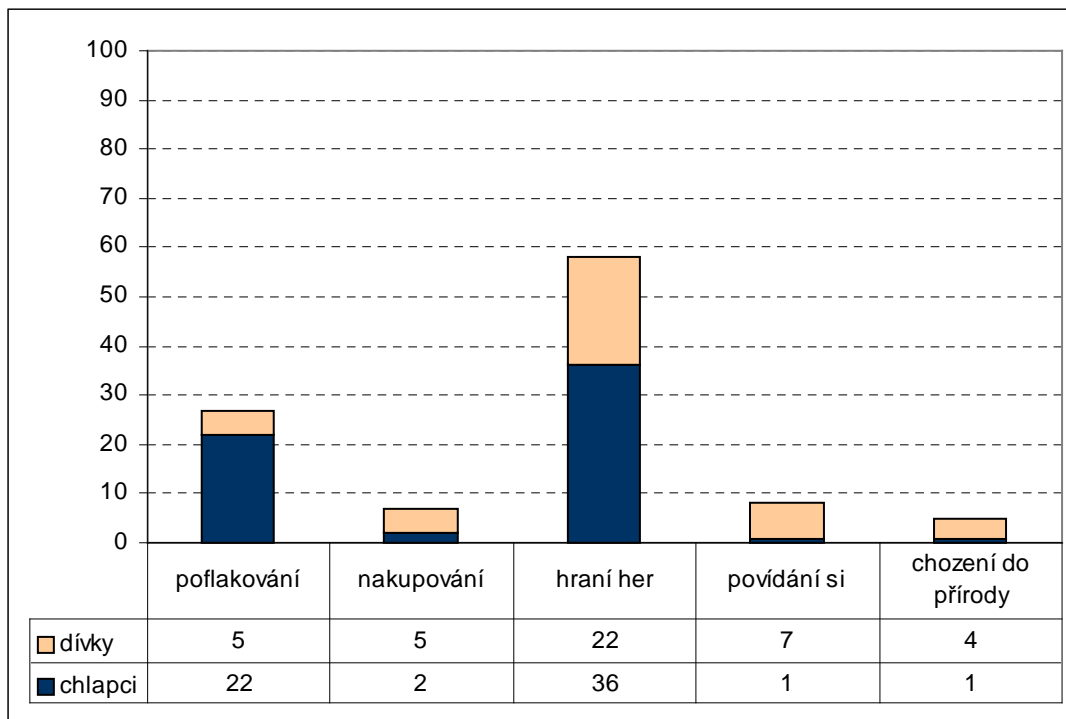

Pozn.: Děti mohly zaškrtnout 3 nejsledovanější typy pořadů v TV ze seznamu nabízených.

Graf č. 11 – Četnost trávení času venku s kamarády (v %)

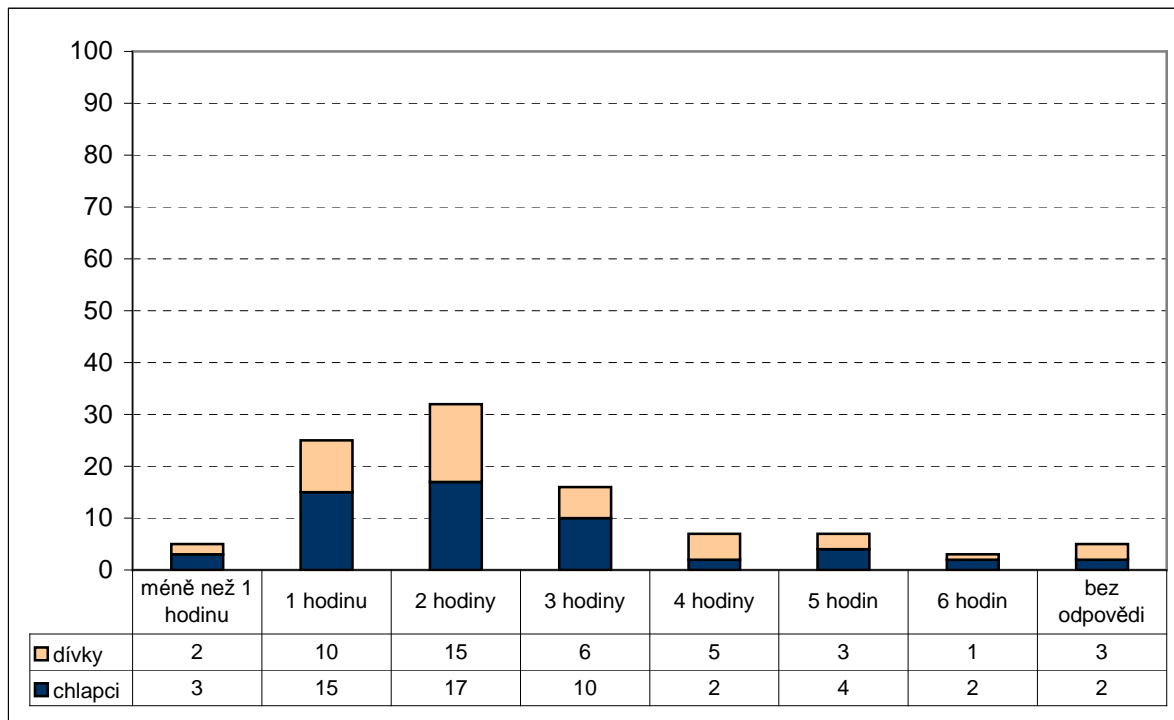

Graf č. 12 – Nejčastější aktivity venku s kamarády (v %)

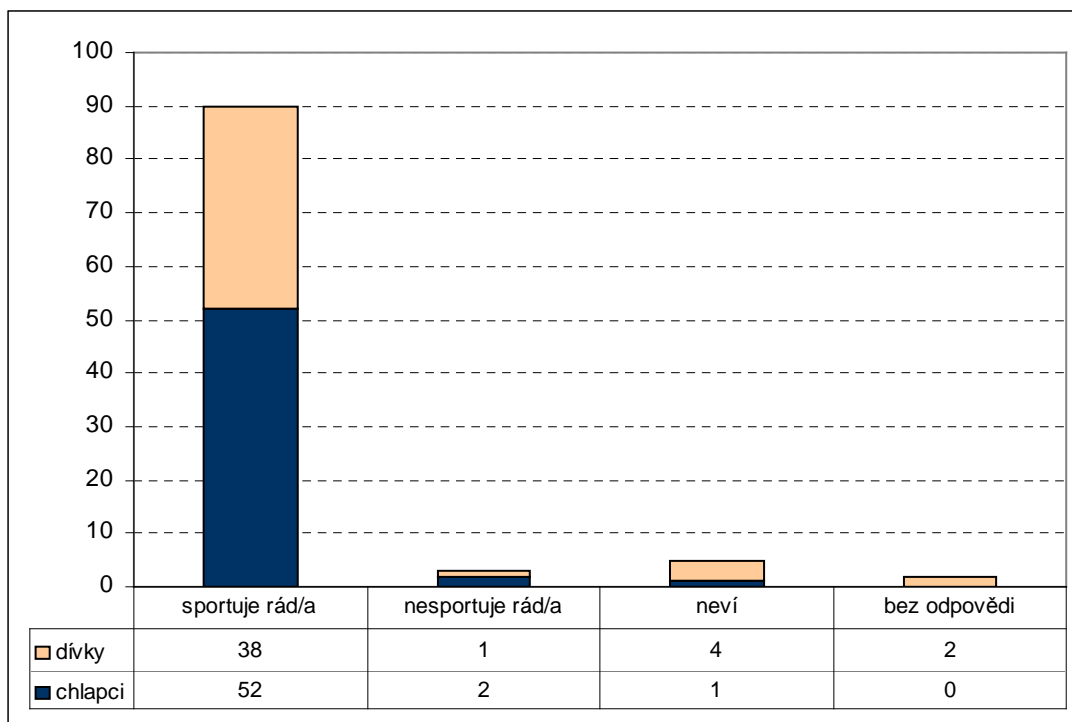

Pozn.: Uvádíme zde 5 nejčastěji zvolených a vypsanych odpovědí dětí.

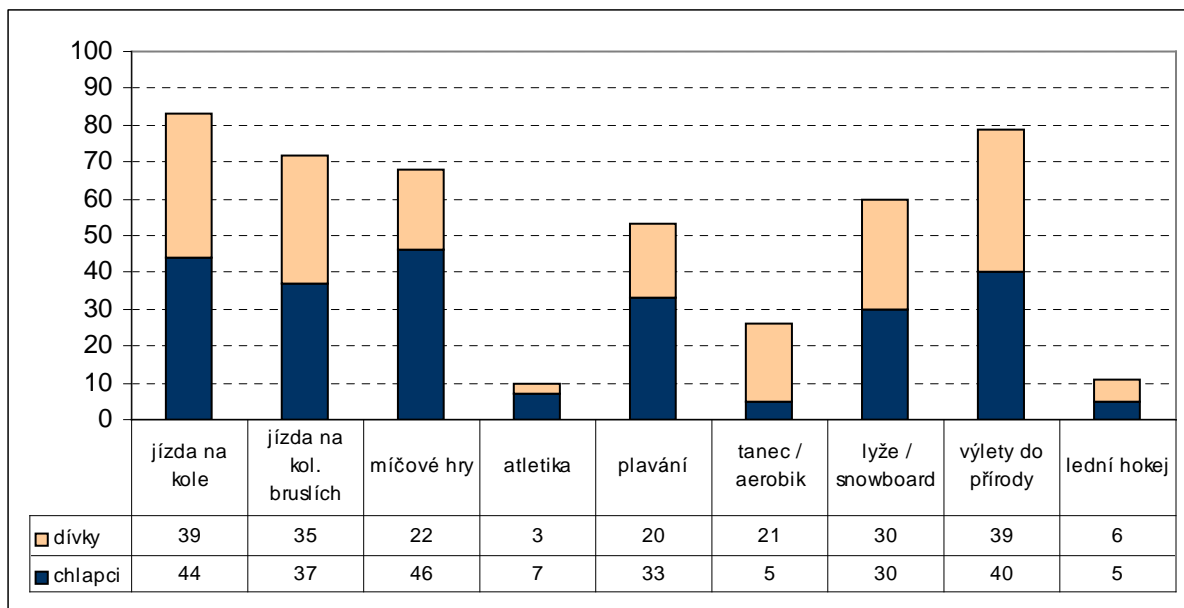
Graf č. 13 – Čas denně strávený venku (v %)

Graf č. 14 – Oblíbenost sportu (v %)

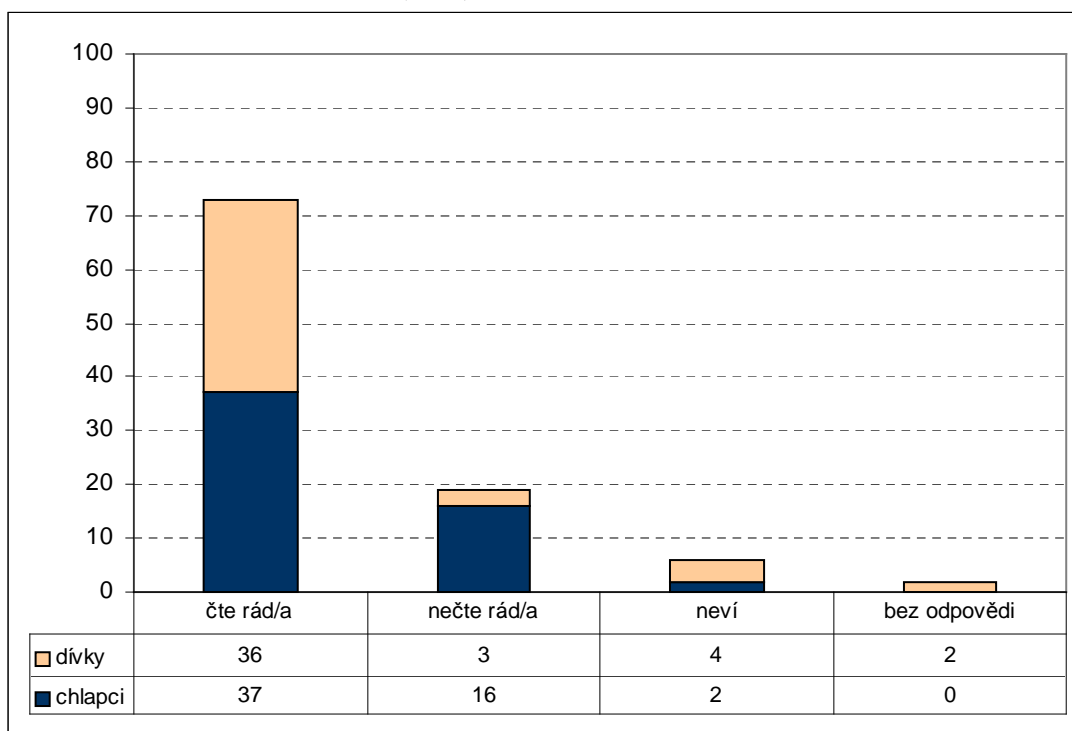

Graf č. 15 – Nejčastější sportovní činnosti (v %)

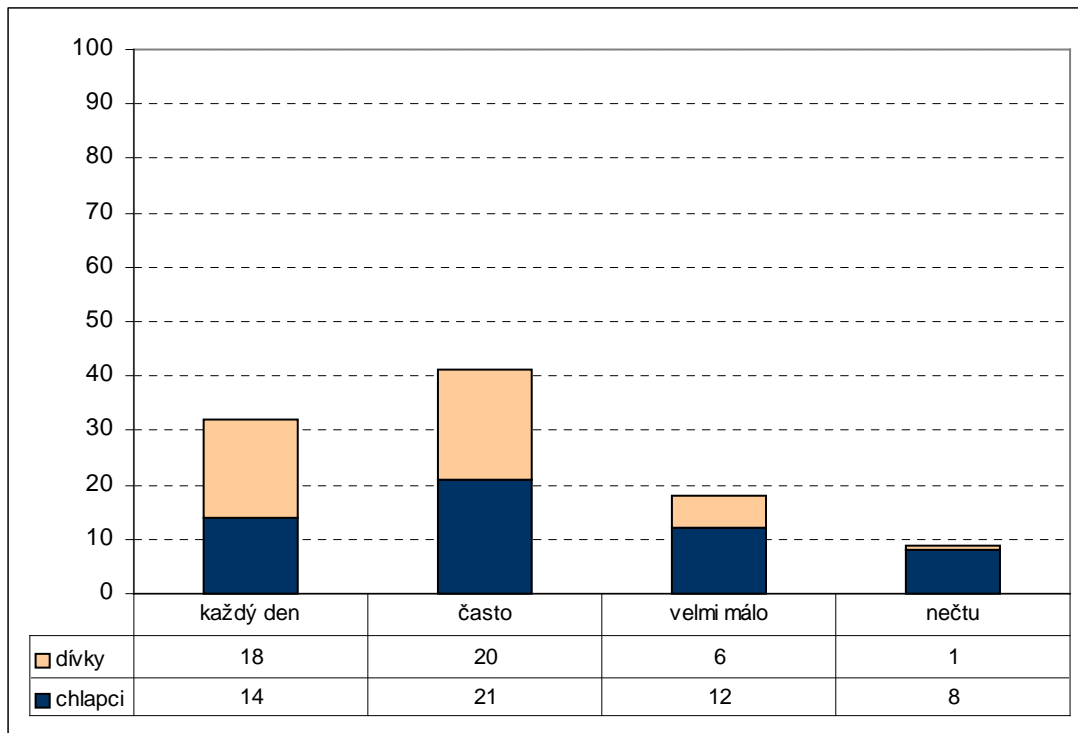

Pozn.: V grafu jsou zahrnuty ty sporty, kterým se věnuje alespoň 10 % dětí.

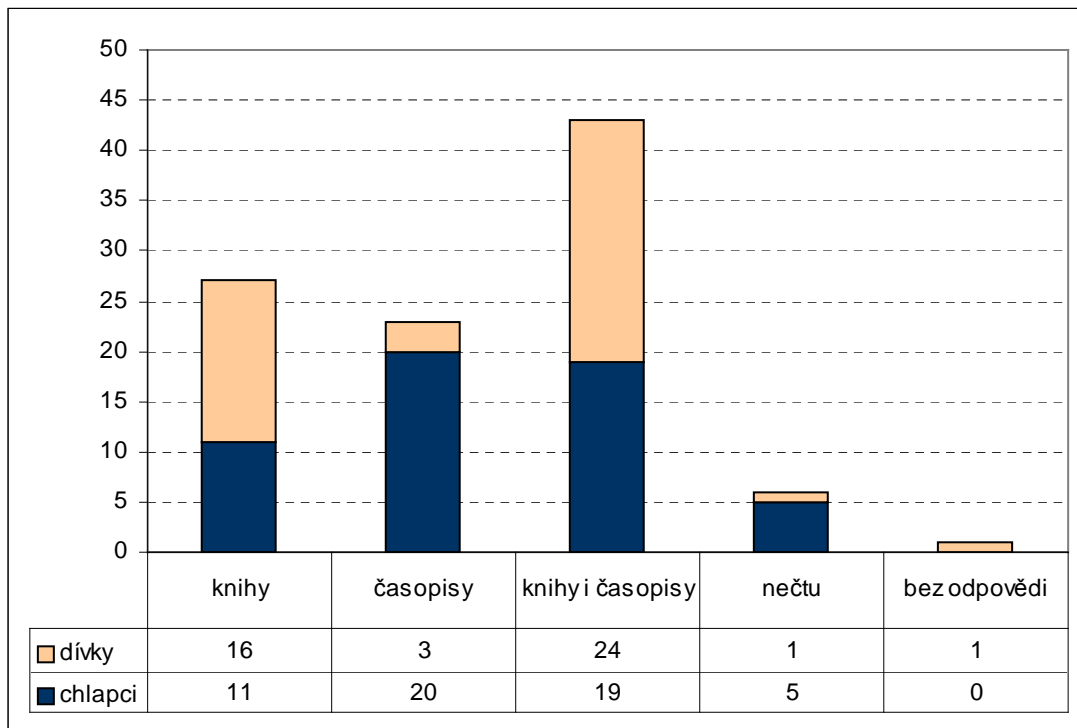
Graf č. 16 – Oblíbenost čtení (v %)

Graf č. 17 – Četnost čtení (v %)

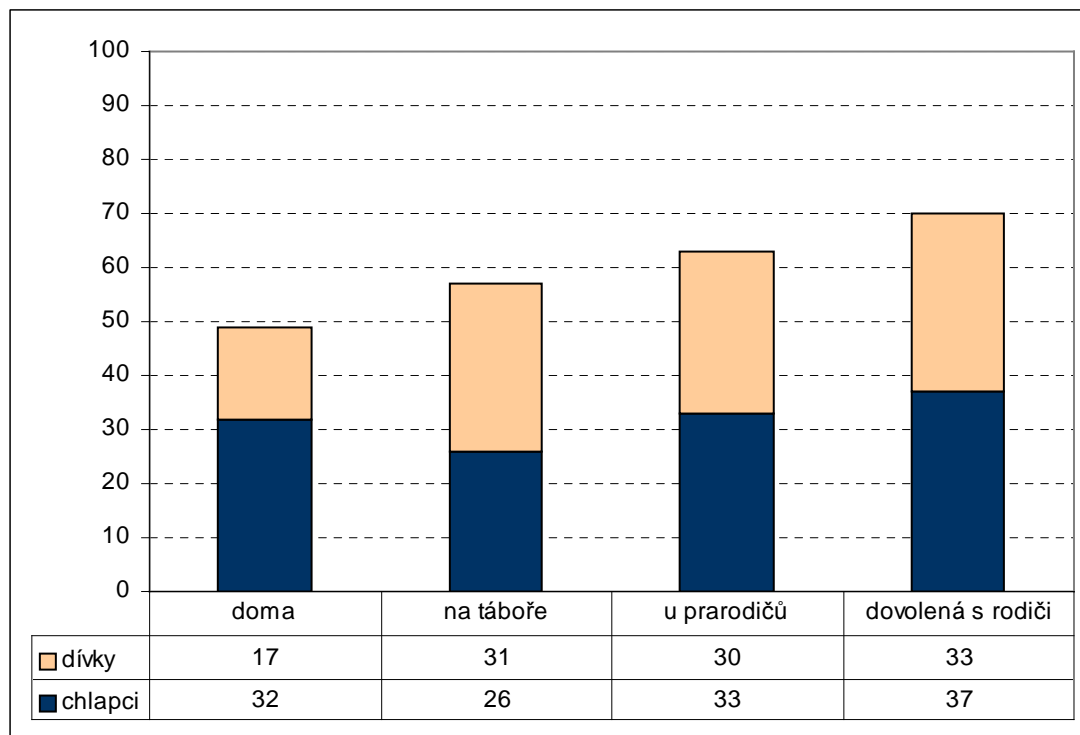

Graf č. 18 – Čtení knih a časopisů (v %)

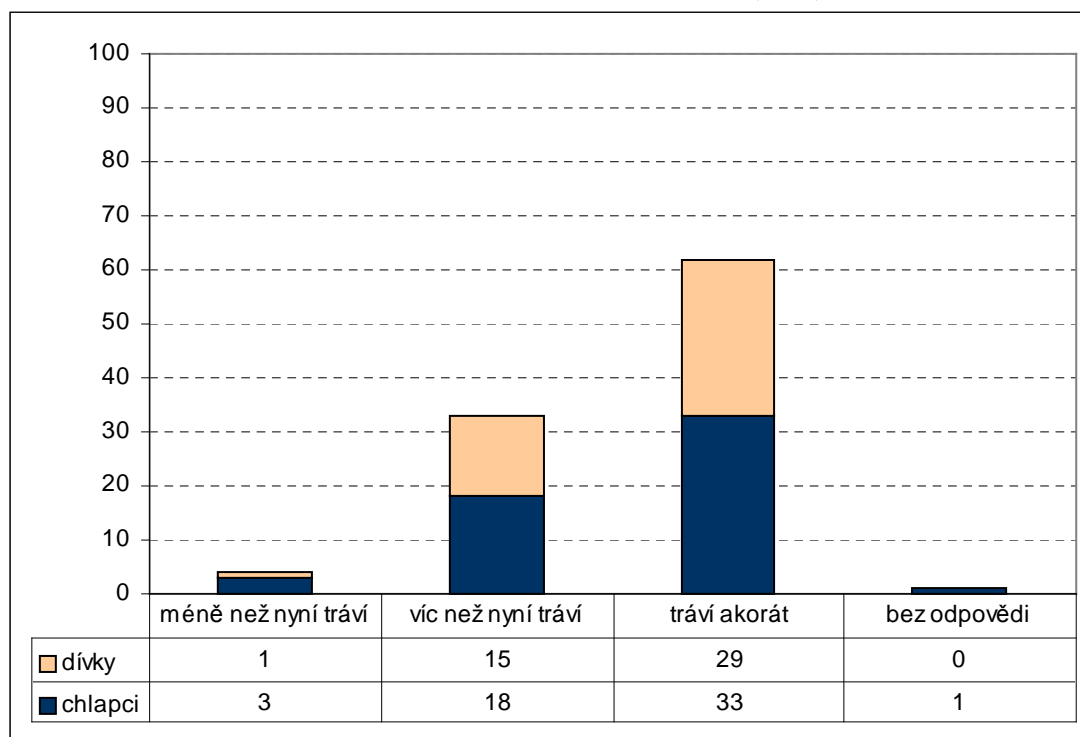
Pozn.: Odpovědi na otázku „Čteš raději knížky nebo časopisy?“.

Graf č. 19 – Způsob trávení prázdnin (v %)

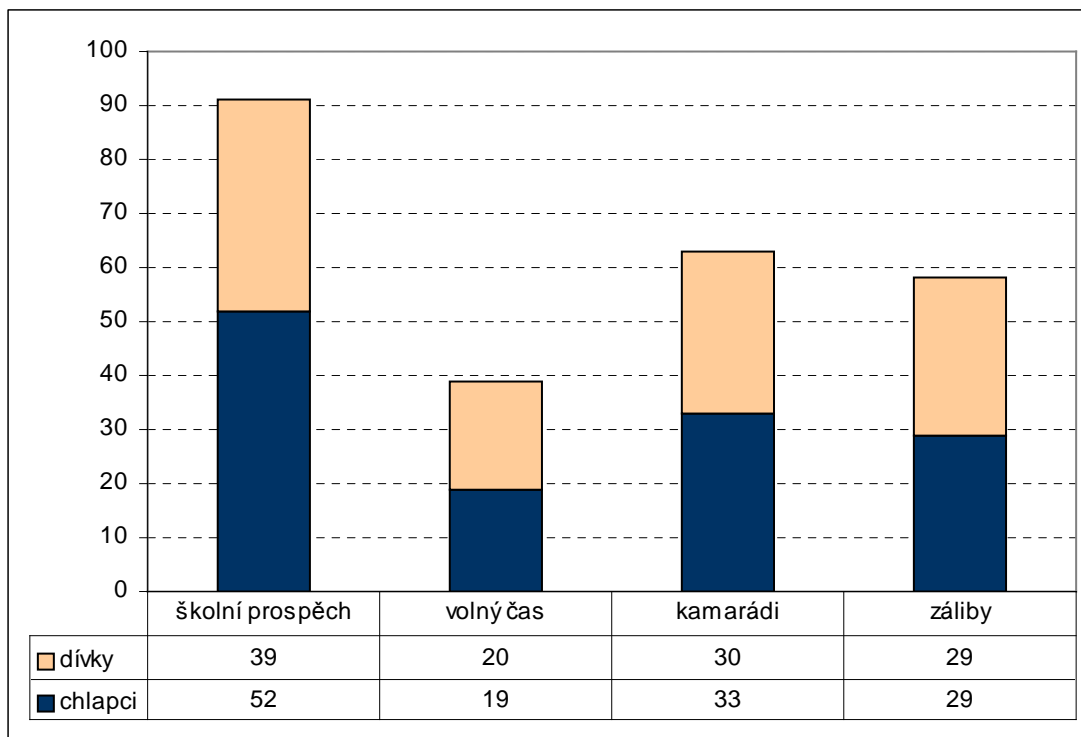
Pozn.: V grafu jsou zahrnuty 4 nejčastější možnosti. Ostatní byly dětmi preferovány pouze v řádu jednotek.

Graf č. 20 – Preferovaná délka času tráveného s rodiči (v %)

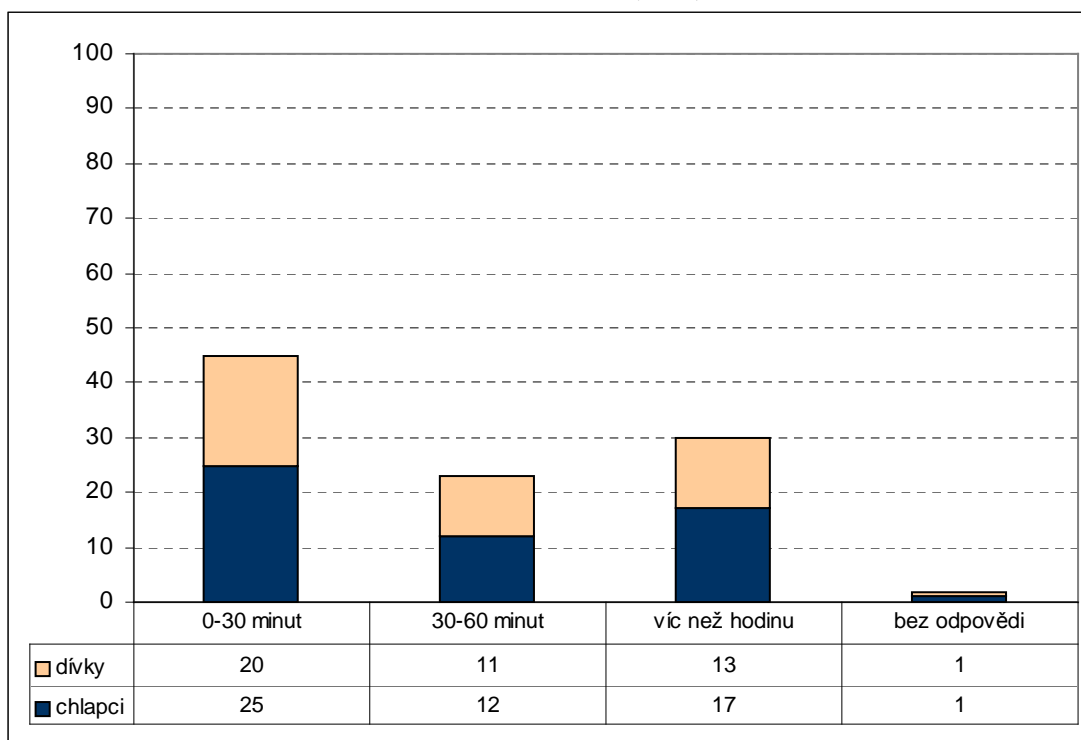
Pozn.: Odpovědi na otázku „Kolik času bys chtěl/a trávit s rodiči?“

Graf č. 21 – Nejčastější témata hovoru s rodiči (v %)

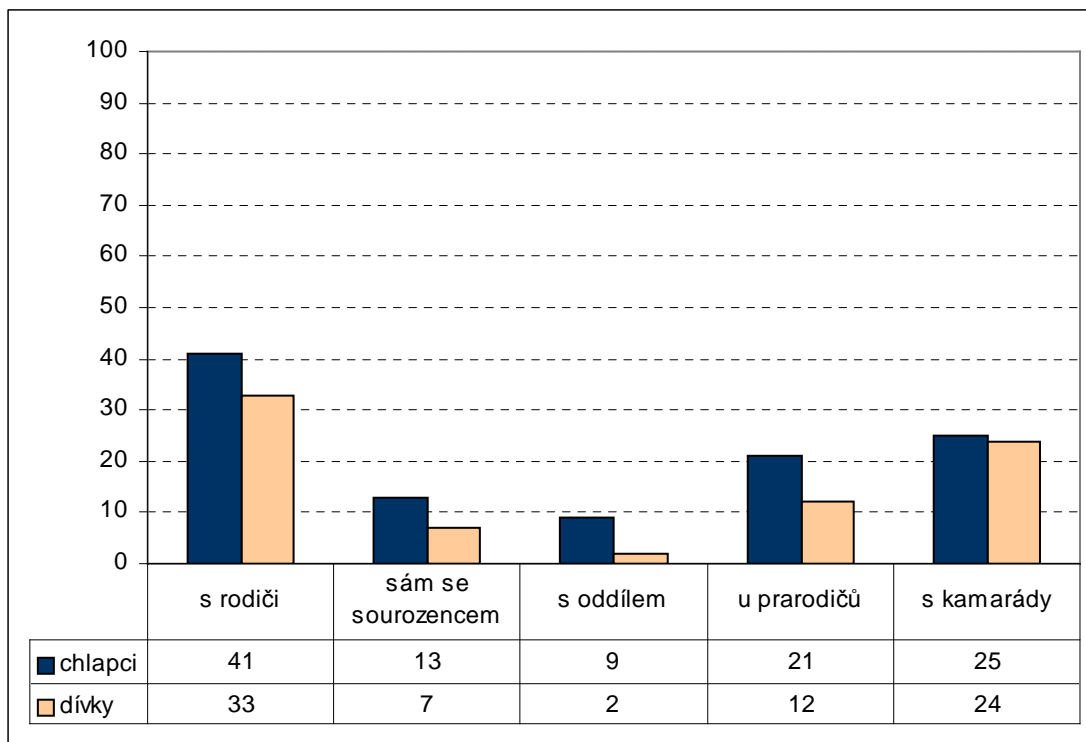

Pozn.: V grafu jsou zahrnuty 4 nejčastěji zvolené odpovědi. Ostatní odpovědi byly dětmi zmiňovány pouze v řádu jednotek.

Graf č. 22 – Délka denních rozhovorů s rodiči (v %)

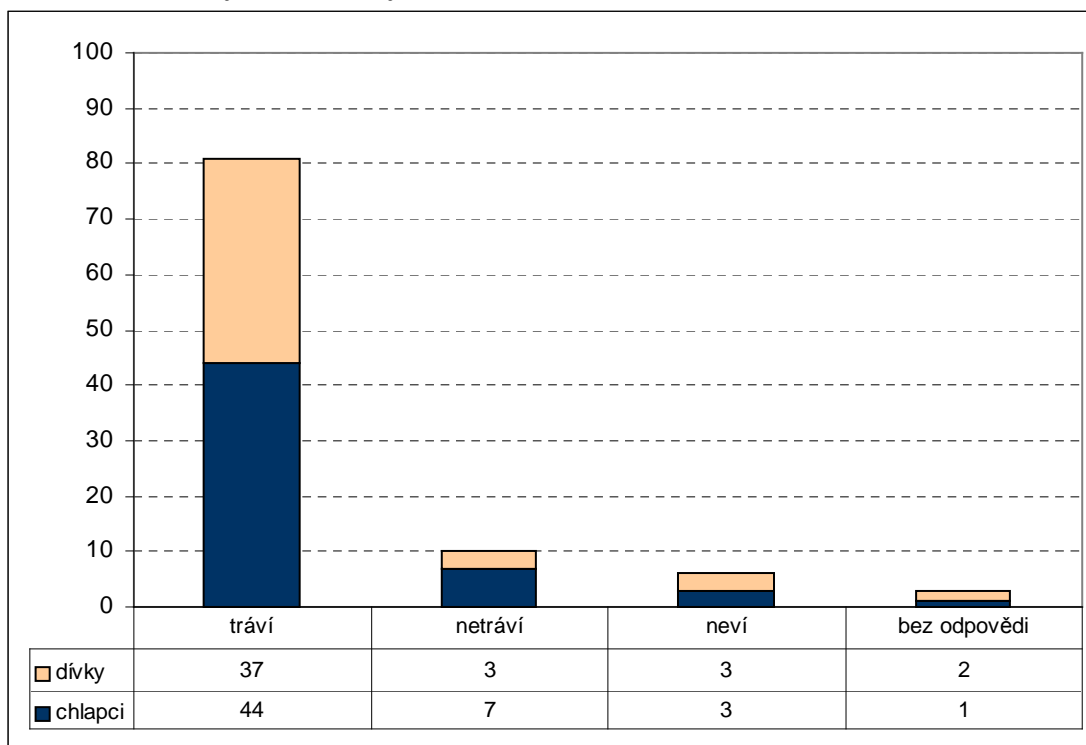

Graf č. 23 – Nejčastější způsob trávení víkendů (v %)

Pozn.: Děti měly z nabízených možností zvolit či napsat 2 nejčastější způsoby trávení víkendů.

Graf č. 24 – Volný čas trávený dle rozhodnutí dítěte (v %)

Pozn.: Odpovědi na otázku „Máš možnost trávit alespoň část svého volného času jen podle sebe?“.

8 Příloha č. 2 – Dotazník

Univerzita Karlova v Praze
3. lékařská fakulta
Ruská 87
100 00 Praha 10

DOTAZNÍK K VÝZKUMU TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

Pohlaví

- dívka
- chlapec

Věk let

Není-li u otázky uvedeno něco jiného, zaškrtni vždy jen jednu z uvedených možností.
U možností „jiné.....“, doplň vlastními slovy.

1) Co děláš doma ve všední dny odpoledne?

(zaškrtni všechny činnosti, které děláš)

- koukám se na TV
- hraji si na počítači
- pomáhám doma
- jdu ven s kamarády
- jdu do kroužku
- učím se
- jiné

2) Kolik času strávíš denně přípravou do školy?

- méně než hodinu
- asi hodinu
- více než hodinu
- doma se do školy nepřipravuji

4) S kým se nejčastěji učíš?

- sám s rodiči
 chodím na doučování

5) Navštěvuješ kroužky? Pokud ano, kde?

- ve škole mimo školu
 ve škole i mimo školu nenavštěvuji kroužky

6) Jaké kroužky navštěvuješ?

(zaškrtni všechny kroužky, které navštěvuješ)

- sportovní jazykový
 výtvarný hudební (zpěv, nástroje)
 divadelní taneční
 počítačový oddíl (turistický, skaut, atd.)
 jiný žádný

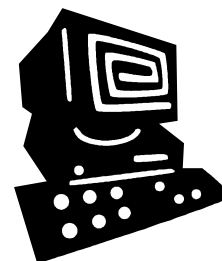
7) Musíš chodit i do kroužku, který tě nebaví?

- ANO NE NEVÍM

8) Kolik hodin denně trávíš u počítače ve všední dny?

(doplň)

..... hodin

9) Co děláš na počítači?

(zaškrtni všechny činnosti, které děláš)

- hraji hry dívám se na filmy / seriály
 surfuji na internetu učím se / připravuji do školy
 píšu si s kamarády (ICQ, apod.) chat, diskuse

10) Kolik hodin denně se díváš na TV ve všední dny?

(doplň)

..... hodin

11) Jaké pořady často sleduješ v TV?

(zaškrtni 3 nejčastěji sledované druhy pořadů)

☐ pořady pro děti	☐ komedie
☐ detektivky	☐ akční
☐ sport	☐ přírodopisné pořady
☐ sci-fi	☐ dobrodružné
☐ pohádky	

12) Na jaký pořad se v TV díváš nejraději?

(doplň)

.....

12) Jak často chodíš ven s kamarády?

☐ denně	☐ občas
☐ nikdy	

13) Co nejčastěji děláš, když jsi venku s kamarády ve všední dny?

☐ poflákujeme se	☐ hrajeme hry (s míčem, na hřišti, v parku, atd.)
☐ chodíme nakupovat	☐ jiné

14) Kolik času denně trávíš venku (hry na ulici či na hřišti, procházky v přírodě, atd.)?

(doplň)

..... hodin

15) Sportuješ rád/a?

☐ ANO	☐ NE	☐ NEVÍM

16) Jaké sporty děláš?

Jezdíš na kole?	☐ ANO	☐ NE
Jezdíš na kolečkových bruslích nebo na skateboardu?	☐ ANO	☐ NE
Hraješ míčové hry (tenis, fotbal, florbal, basket,...)?	☐ ANO	☐ NE
Hraješ hokej?	☐ ANO	☐ NE
Chodíš na atletiku?	☐ ANO	☐ NE
Chodíš plavat?	☐ ANO	☐ NE

- Chodíš tancovat nebo na aerobik?** ANO NE
- Lyžuješ nebo jezdíš na snowboardu?** ANO NE
- Chodíš na výlety do přírody?** ANO NE
- Chodíš na jiný sport? Jaký?** ANO NE

17) Čteš rád/a?

- ANO NE NEVÍM

18) Čteš raději knížky nebo časopisy?

- knížky časopisy
- obojí nečtu

19) Jak často si čteš?

- každý den často
- velmi málo nečtu

20) Co děláš o prázdninách?

(zaškrtni všechny možnosti, kam jezdíš)

- jsem doma jsem u babičky a dědy
- jsem na táboře jsem na dovolené s rodiči
- jsem jinde

21) Kolik času bys chtěl/a trávit s rodiči?

- méně času než trávím nyní
- více času než trávím nyní
- jsem spokojený/á s tím, kolik času s nimi trávím

22) O čem si s tebou rodiče povídají?

- O tvém školním prospěchu** ANO NE
- O tom jak trávíš volný čas** ANO NE
- O tvých kamarádech** ANO NE
- O tvých zálibách** ANO NE
- O něčem jiném** ANO NE

23) **Jak dlouho si s tebou rodiče denně povídají?**

- 0 - 30 minut 30 – 60 minut
 více než hodinu

24) **Jak trávíš víkendy?**

(Zaškrtni dva nejčastější způsoby trávení víkendu)

- s rodiči (doma či na výletě) u babičky a dědy
 sám nebo se sourozencem s kamarády
 se sportovním oddílem či skautem jinak

25) **Máš možnost trávit alespoň část svého volného času jen podle sebe?**

- ANO NE NEVÍM

Děkuji za vyplnění.